

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Kandidatuppsats

Culhwch & Lúthien

Keltisk mytologi i J. R. R. Tolkiens sagovärld

Författare: Emil Ericsson
Handledare: Johan Adetorp
Examinator: Torsten Löfstedt
Termin: VT14
Ämne: Religionsvetenskap
Nivå: Kandidatnivå
Kurskod: GI1203

Abstract

This study investigates in what respects Celtic mythology influenced J. R. R. Tolkien when writing the sagas incorporated in the mythopoeic compilation of *The Silmarillion*. Through narrative and comparative analysis, stories from the Irish prose collection *Lebor Gabála Éirenn*, as well as the Welsh medieval manuscript *Mabinogion*, are collated to the tales of *The Silmarillion* in order to illuminate possible influences. The survey showed that even though Tolkien expressed a certain distaste for everything Celtic, several elements of Irish and Welsh mythology are indeed visible in his works.

Keywords

J. R. R. Tolkien, influence, The Silmarillion, Middle-earth, Elves, Celtic, Irish, Welsh, mythology, folklore, Lebor Gabála Éirenn, Mabinogion

Innehåll

1	Introduktion	1
1.1	Syfte och problemformulering	1
1.2	Bakgrund	2
1.2.1	<i>Den keltiska världen</i>	2
1.2.2	<i>Den keltiska mytologin</i>	4
1.2.3	<i>Tolkiens författarskap och influenser</i>	6
1.3	Tidigare forskning	9
1.3.1	<i>Tom Shippey</i>	9
1.3.2	<i>David Day</i>	10
1.3.3	<i>Marjorie Burns</i>	11
2	Material och metod	13
2.1	Material	13
2.1.1	<i>Urval</i>	13
2.2	Metodologiska angreppssätt	14
2.2.1	<i>Narrativanalys</i>	14
2.2.2	<i>Komparativ analys</i>	15
2.3	Teoretiska utgångspunkter	16
2.3.1	<i>Influens kategorier</i>	16
2.3.2	<i>Influens kriterier</i>	17
3	Analys	18
3.1	Iriska influenser	18
3.1.1	<i>Noldoralvernas resa till Midgård</i>	18
3.1.2	<i>Tuatha Dé Dananns erövring av Irland</i>	19
3.1.3	<i>Analys</i>	21
3.2	Walesiska influenser	24
3.2.1	<i>Beren och Lúthien</i>	25
3.2.2	<i>Culhwch och Olwen</i>	27
3.2.3	<i>Analys</i>	28
4	Avslutning	32
4.1	Slutsats	32
4.2	Sammanfattning	33
5	Referenser	34
5.1	Tryckta källor	34
5.2	Vetenskapliga artiklar	35
5.3	Elektroniska källor	35

1 Introduktion

Få författare har slagit lika stort internationellt som John Ronald Reuel Tolkien (1892-1973), mer känd under förkortningen J. R. R. Tolkien. Hans första roman, *The Hobbit*, publicerades 1937, och 17 år senare gavs den första delen i hans mest framgångsrika verk *The Lord of the Rings* ut. Den första utgåvan av trilogin, som innefattar *The Fellowship of the Ring*, *The Two Towers* och *The Return of the King*, såldes i en halv miljon exemplar och översattes till åtta språk. I skrivande stund har trilogin om *Härskarringen*, som den ofta kallas på svenska, sålt i över 150 miljoner exemplar, varav ca 50 miljoner sålts efter Peter Jacksons succéfilmatisering av böckerna.¹ Endast Charles Dickens *A Tale of Two Cities* har bättre försäljningssiffror än Tolkiens trilogi, som sedan 1859 sålts i runt 200 miljoner exemplar.²

Tolkien har av många uppfattats som en slags förgrundsgestalt inom den litterära fantasygenren – hans sagor och skapelser inspirerar än idag såväl författare som filmproducenter – men han var inte först med att skriva berättelser av sådan karaktär. Fantasygenrens rötter sträcker sig långt tillbaka i historien och återfinns exempelvis i epos som *Odysseen* och *Beowulf*. Den moderna fantasy litteratur som vi är vana vid – den som innefattar magi och icke-mänskliga varelser – föddes under den viktorianska eran i Storbritannien. Under perioden skrevs berättelser som Lewis Carrolls *Alice's Adventures in Wonderland* och William Morris' *The Wood Beyond the World*, som kan ses som direkta föregångare till modern fantasy.³

Jag själv kom i kontakt med Tolkiens värld som elvaåring, i samband med Peter Jacksons filmatisering av första boken i trilogin om *Härskarringen*, och har sedan dess varit en stor beundrare av Tolkien och hans berättelser. Intresset har ökat med tiden, och har på senare år framför allt fokuserats på den fiktiva mytologi och historia som döljer sig bakom Tolkiens sagor, samt den verkliga mytologi som har inspirerat dem. Det är väl känt att Tolkien influerades av såväl fornnordisk som forngermansk mytologi i sitt skrivande, men huruvida keltisk mytologi utgjort en påtaglig influens är desto mer oklart. I denna uppsats undersöker jag således i vilken utsträckning paralleller kan dras mellan keltisk mytologi och Tolkiens litterära verk.

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med denna studie är att undersöka i vilka avseenden J. R. R. Tolkien influerades av och hämtade inspiration från den keltiska mytologin i sitt skrivande. Jag har valt att lägga särskilt fokus på Tolkiens mindre kända sagor, framför allt dem som återfinns i hans mytologiska verk *The Silmarillion*, som utspelar sig långt före de händelser som skildras i *The Hobbit* samt *The Lord of the Rings*-trilogin, och som gavs ut först efter Tolkiens död. I denna uppsats analyserar jag berättelsernas innehåll i relation till framför allt den iriska och walesiska mytologiska litteraturen, för att sedan kunna urskilja eventuella paralleller mellan de två världarna. Studien är i grund och botten komparativ, då den utgår från jämförelser mellan å ena sidan Tolkiens fiktiva mytologi och å andra sidan keltisk mytologi. Den problemformulering som för detta syfte

¹ Wagner, Vit. Tolkien proves he's still the king. *The Star*. 2007-04-16.

http://www.thestar.com/entertainment/2007/04/16/tolkien_proves_hes_still_the_king.html
[Hämtad 2014-04-28]

² 10MostToday. 10 best selling books of all time. <http://10mosttoday.com/10-best-selling-books-of-all-times> [Hämtad 2014-04-28]

³ Power, Ed. Sorry, J. R. R. Tolkien is not the father of fantasy. *The Boston Globe*. 2013-12-2013.

<http://www.bostonglobe.com/ideas/2013/12/22/sorry-tolkien-not-father-fantasy/pljM6NOC54JmFaqY8bzNSI/story.html> [Hämtad 2014-04-28]

utarbetats behandlar således i vilken utsträckning det finns spår av keltiska influenser i J. R. R. Tolkiens mytologiska verk *The Silmarillion*.

1.2 Bakgrund

Detta avsnitt inleds med en introduktion till den keltiska världen i syfte att placera in kelterna i en historisk kontext. Det åtföljs av ett avsnitt om den keltiska mytologin som syftar till att ge en bakgrundsförståelse – om än en mycket kortfattad och småskalig sådan – till det som sedan diskuteras i denna uppsats. Kapitlet avslutas med ett biografiskt avsnitt om J. R. R. Tolkien och hans författarskap, i vilket jag även presenterar influenser från andra föreställningsvärldar än den keltiska som utgjort betydande faktorer för hans skrivande av de berättelser och skapande av den mytologi som utgör själva navet för denna studie.

1.2.1 Den keltiska världen

Bland kelterna – den etniska grupp som talade språk från vilka modern walesiska och gaeliska utvecklats – fanns aldrig någon skriftlig tradition; den kunskap vi har om kelterna idag bottnar i klassisk litteratur från antika medelhavskulturer samt arkeologiska fynd från denna tid. Det var grekerna som först började tala om kelter, då under den grekiska beteckningen *keltoi*. Redan på 500-talet f.Kr. omnämns kelterna av Hekataios av Miletos, och omkring 60 år senare talar Herodotos om floden Donaus källa som innefattades av kelternas territoriala område. En ytterligare keltisk referens återfinns i *Ora Maritima*; en resedokumentation skriven under slutet av 300-talet f.Kr. av Afrikas dåvarande prokonsul Rufus Avienus.⁴

Kelternas ursprung har under lång tid varit omtvistat, och många olika förslag gällande deras upprinnelse har lagts fram. Den teori som jag i denna uppsats förlitar mig på har utarbetats av arkeologen Miranda Green (tidigare Aldhouse-Green). Enligt Green är det onekligen så att dessa folkstammar – förenade av dess språkliga och kulturella släktskap – har sina rötter i Europas senare bronsålderskulturer. Det saknas dock källor med mer direkt anknytning till kelternas uppkomst. Av denna anledning kan inte kelternas ursprung kopplas ihop med en särskild händelse eller kultur. Green påpekar också att den klassiska litteraturens författare använde termen *kelter* som en universell benämning för alla de folkstammar av skiftande etnicitet som bebodde Nordväst- och Centraleuropa, och även om den kan uppfattas som hafsigt utformad så utgör den en praktisk generalisering i sig.⁵

Den keltiska kulturens äldsta rötter härleds initialt till den så kallade Urnenfelder-kulturen; en av alla de bronsålderskulturer som mellan 1350 och 750 f.Kr. blomstrade i Centraleuropa. För att kunna förstå den keltiska kulturens tillblivelse – och sätta in kelterna i en historisk kontext – måste vi således blicka tillbaka till just Urnenfelder-kulturen, som fått sitt namn efter de arkeologiska fynd i form av urnegravar som påträffats från civilisationen. Urnenfelder-kulturen är anmärkningsvärd av olika skäl då en rad olika förändringar ägde rum under denna tid; begravningstraditionen omdanades då jordläggning ersattes av likbränning och nya vapenformer lanserades som ett resultat av teknologiska framsteg. Dessutom kan det konstateras att människorna inom denna kultur talade olika varianter av keltiska.⁶ Den nyintroducerade kremeringsseden vittnar

⁴ Miranda Green. *The Gods of the Celts*. 3 uppl. Stroud, Gloucestershire: The History Press, 2011, 1.

⁵ Green. *The Gods of the Celts*, 1-2.

⁶ Marianne Görman. *Nordiskt och keltiskt: sydsandinavisk religion under yngre bronsålder och keltisk järnålder*. Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, 1987, 21.

om en ny religiös uppfattning om döden och livet efter detta, medan den teknologiska utvecklingen möjliggjorde tillverkning av mer detaljrika föremål. Arkeologiska fynd – bland annat i form av lerkärl prydda med abstrakta och komplicerade mönster – har påträffats från denna period, som i sin tur anspelar på en större religiös symbolism och mer utvecklade religiösa uttryckssätt.⁷ Urnenfelder-kulturens tillblivelse kan ses som ett resultat av ekonomisk turbulens samt folkvandringar från Svarta havets närliggande områden. Under denna tid användes även hästar för första gången i historien som riddjur – inte bara som dragdjur – och detta är enligt Green en bakomliggande faktor till att flera nomadiska stammar spred sig över Europa. Hästen i sig kom att bli symbol för en aristokratisk krigareelit, vilket var ett centralt inslag i den senare keltiska kulturen. Parallellt med dessa händelser skedde även folkvandringar från Urnenfelder-kulturens trakter till områden som kom att inkorporeras av den keltiska världen, såsom Italien, Frankrike, Balkan och Iberiska halvön.⁸

Urnenfelder-kulturen står emellertid inte ensam som den keltiska kulturens föregångare; på 700-talet f.Kr. växte nämligen den kultur som idag kallas Hallstatt-kulturen fram, och som i grund och botten är en vidareutveckling av de seder och bruk som Urnenfelder-kulturen alstrade. Arkeologiska fynd från denna period – som bland annat påträffats i Hallstatt, den österrikiska kommun som namngivit kulturen – tyder på en större förståelse för tidigare okända metaller, såsom järn. Denna nyutvecklade järnhantering spreds sedan till de brittiska öarna.⁹ Hallstatt-kulturens hierarkiska samhällskonstruktion levde vidare in i den kultur som runt 500 f.Kr. växte fram kring Marne och Rhenlandet. La Tène-kulturen – som den kommit att kallas – har fått sitt namn efter den schweiziska fyndplatsen La Tène och beskrivs ofta som den första verkligt keltiska kulturen. Särskilt utmärkande för denna kultur är de primitiva fortliknande städer som uppfördes i Britannien, Frankrike, Österrike och Bayern under denna tid.¹⁰ La Tène-kulturens slutfas markerar den period då de arkeologiska fynden och den klassiska litteraturen sammanstrålar angående kelternas ursprung. Från och med denna tidpunkt är det alltså möjligt att få en mer detaljerad bild av det keltiska samhället, då även den tidiga iriska litteraturen kan utnyttjas som kompletterande källmaterial. Kelterna var ett krigiskt folk med en tydligt hierarkisk samhällsuppbyggnad och central kungamakt. Den typiskt keltiska krigaren utrustades med spjut, långsvärd, sköld och stridsvagn. Arkeologiska fynd tyder också på att kelterna ofta anordnade festmåltider. De främsta sysselsättningarna bland kelterna var – åtminstone på Irland – boskapsuppfödning och boskapsräder, och eftersom boskap utgjorde välståndets huvudbeståndsdel var således kon den mest värdefulla varuenheten.¹¹

De iriska källorna berättar om kungar och småkungar, högadelmän och lågadelmän, frimän (såsom markägare, präster och hantverkare) och livegna. Den mest grundläggande enheten i den sociala strukturen utgjordes dock av den nära familjen och släkten (kelt. *tuath*). Kungar och småkungar stod bundna till varandra genom trohetseder, vilket framhäver vasallskapet som en central diplomatisk funktion mellan högre och lägre klasser. Vid tiden för den västerländska tideräkningens början hade kelterna etablerat en djupt skiktad samhällsstruktur i vilken såväl hantverkare som religiösa auktoriteter hade sin givna plats. Det keltiska samhället var emellertid

⁷ Green. *The Gods of the Celts*, 3.

⁸ Green. *The Gods of the Celts*, 3.

⁹ Görman. *Nordiskt och keltiskt: sydkandinavisk religion under yngre bronsålder och keltisk järnålder*, 21-23.

¹⁰ Green. *The Gods of the Celts*, 4-5.

¹¹ Green. *The Gods of the Celts*, 5.

begränsat och osammanhängande under denna tid; något som yttrat sig i avsaknaden av förenande stil i keltisk konst, såsom i utformningen av keltiska mynt.¹²

År 58 f.Kr. erövrades Gallien av Julius Caesar, och ungefär 100 år senare låg en stor del av Britannien under romerskt styre. Kelternas historia slutar uppenbarligen inte här; de levde kvar i Europa, och även om det keltiska språket till stor del dog ut så levde keltiska föreställningar, sedvänjor och ortnamn kvar. Irland och stora delar av Skottland lyckades klara sig undan romarnas framfart, och i de områdena, samt i Wales, Cornwall och på Isle of Man, vidmakthölls keltisk konst, religion och keltiska språk. Under 400- och 500-talen e.Kr. fördes även den keltiska världen tillbaka till franska Bretagne genom walesiska och corniska pionjärer.¹³

1.2.2 Den keltiska mytologin

Det engelska ordet *world* härstammar från två anglo-saxiska beteckningar, *wer* och *eld*, som till engelska översätts *man* respektive *age*; ordets etymologiska betydelse åsyftar alltså människans tidsålder. Människans värld sanktioneras av flera berättelsesamlingar som av dess åhörare inte uppfattas som fiktionsprosa, utan som tillsammans bildar en slags existentiell struktur. Vi kallar sagor av sådan karaktär för myter; utsagor enligt vilka människor i olika kulturella samhällen lever sina liv, och vilka de ofta är beredda att dö och döda för. Endast de som inte inkluderas av den verklighet som myterna ger bifall till kan bedöma dem som osanna.¹⁴

De keltiska myterna överlevde för att återberättandet av dem fortgick, men under tidens gång har de genomgått olika förändringar. Att studera de medeltida texter som utgör vår kunskapskälla till de keltiska myterna kan således liknas vid att besöka en arkeologisk utgrävningsplats i vilken endast relikier återfinns av det som en gång måste ha varit ett rikt och livligt mytologiskt universum. I samband med myternas nedtecknande, som oftast utfördes av munkar, filterades troligen berättelserna, vilket resulterade i att de storslagna keltiska gudomarna reducerades till heroiska människor med magiska krafter. Exempelvis minskade de en gång så suveräna gudinnorna Danu respektive Macha i betydelse, och kvar fanns bara kraftigt känsloladdade namn. Ett undantag finns dock i stridsgudinnan Mórrígan, vars fruktansvärda skugga ligger över många av de gamla iriska berättelserna. Även om inga keltiska skapelsemyter har överlevt tidens tand återfinns likväl några av de mest betydelsefulla keltiska gudomarna i de nedtecknade berättelserna.¹⁵

Berättelser av sådan karaktär ingår bland annat i det iriska samlingsverket *Lebor Gabála Éirenn*, som till engelska ofta översätts *The Book of the Taking of Ireland*.¹⁶ Verkets mytologiska innehåll, som sammanställdes under 1100-talet, och som i sig även utgör en essentiell grundpelare för denna uppsats, återger vad som tidigare var muntliga berättelser av fyra olika invasioner av Irland, och som slutligen ledde fram till den definitiva erövringen av landet.¹⁷ Den inledande sagan handlar om hur gudinnan Danus folk, Tuatha Dé Danann, erövrar Irland genom att besegra den fomoriska stammen samt folkslaget Fir Bolg, som tidigare ockuperat landet. I den ursprungliga mytologin benämns Danu – som i walesisk mytologi motsvaras av Dôn – som gudarnas moder,

¹² Green. *The Gods of the Celts*, 5, 6-7.

¹³ Anne Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur* [Druids, Gods & Heroes from Celtic Mythology]. 2 uppl. Stockholm: Natur och Kultur, 1996, 12.

¹⁴ Lindsay Clarke. *Essential Celtic Mythology*. London: Thorsons, 1997, xi.

¹⁵ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, xv-xvii.

¹⁶ Anne Ross. *Pagan Celtic Britain: Studies in Iconography and Tradition*. Chicago, Illinois: Academy Chicago Publishers, 1967, 266.

¹⁷ Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 14.

men den berättelseversion som gjort sig tillgänglig för oss fokuserar mer på hennes avkomma, såsom Dagda, Aengus och Brigid. Dagda beskrivs som den gode guden och kallas ibland för Allfadern. Han är även far till kärleksguden Aengus samt gudinnan Brigid, som representerade konst och kunskap.¹⁸

Vid tiden för det första kriget mellan Tuatha Dé Danann och Fir Bolg var Nuadu kung över de förstnämnda, och också den som ledde dess trupper i strid. Han kallades också för Airgetlám, på grund av den silverhand som efter en krigsskada ersatt hans naturliga, och kan jämföras med Gwyn ap Nudd ur den walesiska mytologin. Det var Goibniu, smideskonstens gud, som tillverkat Nuadus silverhand. I Tuatha Dé Danann ingick även Dian Cecht, läkekonstens gud, Ogmia, som med sin vältalighet och fysiska styrka är en variant av den galliska guden Ogmios, samt Lugh, som bemästrade alla sorters färdigheter. Mycket lite står skrivet om Lir, som var havets gud, men däremot spelar hans son Manannán en viktig roll i såväl irisk som walesisk mytologi, där han går under namnet Manawydan.¹⁹

I de efterföljande berättelser som presenteras i *Lebor Gabála Éirenn* uppträder flera andra keltiska gudomar, men många betydande gestalter ur den keltiska religionen saknas, såsom Teutates, Esus, Taranis, Cernunnos och Epona. Dessa texter redogör inte heller för relationen mellan dessa gudomar och de för den keltiska religionen utmärkande mystiska kulturer som bland annat sammankopplas med mänskliga huvuden, särskilda djurarter samt vattendrag av olika slag. Bortsett från *Lebor Gabála Éirenn* återfinns fler iriska sagor i andra stora dikt- och prosasamlingar, av vilka den som kallas Ulstercykeln förmodligen är mest omtalad. Den nedtecknades någon gång på 700-talet, men de heroiska värden som sagorna representerar är mycket äldre än så.²⁰

De berättelser som ingår i Ulstercykeln kretsar kring Conchobar mac Nessa och dennes efterföljare Cú Chulainn, den störste av de iriska hjältarna. Conchobar mac Nessa var kung av Ulster, ett vid denna tid stort och mäktigt kungarike, och regerade från Emain Macha nära den nutida irländska staden Armagh. Kung Ailill mac Máta, som tillsammans med sin drottning Medb härskade över Irlands resterande konfederation, utgör i sagorna Conchobar mac Nessas värsta fiende.²¹ Ulstercykelns mest centrala berättelse, *Táin Bó Cúailnge*, är ett av den västerländska litteraturens äldsta epos, och kan mäta sig med massiva diktverk som *Iliaden* och *Odysseen* vad gäller litterär beskaffenhet, dramatik och längd. Till detta finns flera mindre sagor i anknytning, som på ett mer detaljerat sätt skildrar sporadiska skeenden som skapar ett underlag för själva huvudakten. Den värld som utmålas i *Táin Bó Cúailnge* är en outvecklad sådan – dock inte ociviliserad, märk väl – här finns stränga beteendeföreskrifter och en viljestark känsla för lag och ordning. De värderingar som uttalas i berättelserna härstammar från en tidig indoeuropeisk stamkultur och reflekterar ett samhälle där förmögenhet stod i relation till boskapsinnehav och där boskapsräder följaktligen var en vanligt förekommande aktivitet. Handlingen är hårt rotad i miljön, och även om de keltiska gudarna har en given roll i Ulstercykeln berättelser är det framför allt mänskliga konflikter som står i sagornas fokus.²²

Trots att en stor del av den iriska litteraturen nedtecknades förhållandevis sent innehåller dess språkbruk drag av arkaism – föråldrade uttryck som normalt inte ingår i en viss vokabulär – vilket i sin tur argumenterar för att berättelserna bevarats i ett ständigt omdanande samhälle, men likväl ett samhälle som präglades av en oändlig

¹⁸ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, xvii.

¹⁹ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, xvii.

²⁰ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, xvii-xviii.

²¹ Green. *The Gods of the Celts*, 16.

²² Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 32.

uppskattning av de gamla sagorna. I denna aspekt skiljer sig den walesiska litterära traditionen från den iriska; de sagor som härleds till detta ursprungsområde nedtecknades långt senare på grund av den brittiska kyrkans mer osympatiska inställning till det hedniska arvet. Detta resulterade i att de walesiska texterna i hög grad influerades av medeltida litterära element, och speglar således inte den hedniska världen lika väl som de iriska sagorna.²³

Nedtecknandet av de walesiska myterna utfördes på medeltiden och resulterade i berättelsesamlingen *Mabinogion*. Dess sagor innehåller bland annat druidisk magi och hamnskiftare – människor som kan anta formen av olika sorters djur – och präglas av en humor som vid tiden för dess litterära formgivning torde uppfattats som oanständig. Detta är särskilt relevant för de äldsta berättelserna, som ofta kallas *The Four Branches of the Mabinogi*, och vars innehåll till stor del genomsyras av metafysiska inslag. *Mabinogions* sagor härleds till en muntlig tradition som genom kontinuerligt berättande i hövdingasalar och runt lägereldar format dess grundfundament. Dessa sagor bidrar – förutsatt att det förfinade medeltida filter som omhuldar sagorna ignoreras – med en uppfattning om de sedvänjor och rättesnören som de hedniska briterna ombesörjde och levde efter.²⁴

1.2.3 Tolkiens författarskap och influenser

Den 3 januari 1892 föddes John Ronald Reuel Tolkien till föräldrarna Arthur och Mabel i Sydafrikas huvudstad Bloemfontein. Arthur Tolkien hade flyttat till Sydafrika för att arbeta inom banksektorn efter att hans familjeföretag i England gått i konkurs. Tolkiens mor hade sedan flyttat efter för att gifta sig med Arthur.²⁵ När Ronald var tre år började hans hälsa försämrats på grund av det heta sydafrikanska klimatet, varpå familjen först flyttade till Kapstaden, och sedan tillbaka till England. Arthur Tolkien var dock tvungen att stanna kvar i Sydafrika för att fortsätta sin karriär, där han två år senare, 1896, avled efter en allvarlig blödning.²⁶ Under uppväxtåren, som spenderades i den engelska staden Birmingham, läste Ronald många fantasysagor av varierande slag – hans favoritsaga var vid denna tid den fornnordiska berättelsen om Sigurd Fafnesbane – och började redan vid sju års ålder att skissa på en egen berättelse om drakar. Under denna tid började han också i skolan, men livet i sekelskiftets Birmingham var hårt; Ronald och hans bror drabbades ofta av olika åkommor, och 1904 avled Mabel efter en tids sjukdom.²⁷

I de tidiga tonåren intresserade sig Ronald alltmer för språk, vilket skolan erbjöd i form av grekiska, franska och latin. När han behärskade språken började han undersöka språkens grunddrag, vilket resulterade i att han började studera filologi. Han tilltalades särskilt av fornengelska och började så småningom läsa diktverk som *Beowulf* och *Sir Gawain and the Green Knight*, som bland andra förhistoriska sagor kom att inspirera honom i olika avseenden. Detta filologiska intresse ledde på sikt till att han började konstruera egna språk.²⁸

1911 antogs Tolkien till Exeter College i Oxford, som var en mindre bragd i sig, då de flesta universitetsstudenter vid denna tid härstammade från överklassfamiljer. Tolkien, som kom från en medelklassfamilj, lyckades ta sig in tack vare stipendier. Vid

²³ Ross. *Pagan Celtic Britain: Studies in Iconography and Tradition*, 266.

²⁴ Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 65.

²⁵ Humphrey Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi* [J. R. R. Tolkien: A Biography]. Stockholm: Norstedts Förlag, 2002, 21, 22, 24.

²⁶ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 27-29.

²⁷ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 36, 38, 43-44.

²⁸ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 48-49.

universitetet studerade han klassiska språk, och det var under denna tid han först introducerades till det finska språket efter att ha läst en engelsk översättning av Finlands nationalepos *Kalevala*. Detta språk gjorde starkt intryck på honom, och kom senare att influera det av Tolkien konstruerade språk som han gav beteckningen quenya; också känt som högalviska. Tolkien kom även i kontakt med de isländska sagorna då han började studera det fornisländska språket samt den isländska litteraturen – han läste såväl den prosaiska som den poetiska Eddan – som kom att bidra till hans uppfinningsrikedom.²⁹

Under tiden i Oxford författade Tolkien även en dikt om en sjöfarare vid namn Eärendil, som skulle komma att bli starten på skapandet av hans legendarium, och som återfinns i *The Silmarillion*. Dikten, som fick namnet *The Voyage of Eärendil the Evening Star*, influerades av den anglo-saxiske poeten Cynewulfs dikt med titeln *Crist*. Vid denna tidpunkt, sommaren 1914, förklarade England krig mot Tyskland. Tusentals brittiska män tog värving inom armén, däribland Tolkien, dock efter en hel del övervägande. Under krigstiden fortsatte han att arbeta med de språk och texter som efter hans död kom att ingå i *The Silmarillion*, samtidigt som han tog sin universitetsexamen och gick ut med högsta betyg. 1916 stod det klart att han skulle skeppas över till Frankrikes krigsfronter. Väl medveten om att han kanske aldrig skulle återse England gifte han sig med Edith innan avresan.³⁰

Tolkien återvände med livet i behåll. Han hade klarat sig undan utan några fysiska skador, men merparten av hans vänner hade stupat i skyttegravskriget. Biljetten hem till England fick han efter att ha insjuknat i svår feber – så kallad skyttegravsfeber – varpå han löstes från kriget. Väl hemma igen återupptog han arbetet med sina språk och dikter, men han insåg snart att han var tvungen att skapa en historia åt dem om de skulle kunna utvecklas. Således inleddes hans livslånga arbete med skapandet av den mytologi som kom att genomsyra i princip alla hans berättelser.³¹ I ett brev från Tolkien adresserat till Milton Waldman förklarar Tolkien själv hur hans dåvarande syfte med mytologin såg ut:

Do not laugh! But once upon a time [---] I had a mind to make a body of more or less connected legend, ranging from the large and cosmogonic, to the level of romantic fairy-story-the larger founded on the lesser in contact with the earth, the lesser drawing splendour from the vast backcloths – which I could dedicate simply to: to England; to my country. It should possess the tone and quality that I desired, somewhat cool and clear, be redolent of our 'air' [---], and, while possessing [---] the fair elusive beauty that some call Celtic [---], it should be 'high', purged of the gross, and fit for the more adult mind of a land long now steeped in poetry. I would draw some of the great tales in fullness, and leave many only placed in the scheme, and sketched. The cycles should be linked to a majestic whole, and yet leave scope for other minds and hands, wielding paint and music and drama. Absurd.³²

Tolkien menade att England saknade en enhetlig mytologi; att det fanns ett tomrum i den engelska historien där det borde finnas berättelser av sådan karaktär. Detta var något som bekymrade honom, och således ville han konstruera en mytologi att tillskriva England.³³

År 1920 blev Tolkien docent vid Leeds universitet där han undervisade i språkvetenskap. Vid denna tid hade han nästan färdigställt den bok som han kom att

²⁹ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 68, 70, 75, 81.

³⁰ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 88-89, 94-95.

³¹ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 101-103, 107.

³² J. R. R. Tolkien. To Milton Waldman. I *The Letters of J. R. R. Tolkien*, Humphrey Carpenter & Christopher Tolkien (red.), 167-178. London: George Allen & Unwin, 1981, 168.

³³ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 107.

kalla *The Silmarillion*; berättelserna om världens skapelse, silmarillernas uppkomst och hur den onde Melkor tillgrep sig dessa från odödlighetens land var färdigskrivna, men istället för att avsluta boken så skrev han om den. Visserligen var Tolkien en perfektionist, men en mer trolig förklaring till detta är att han inte ville att skapelseprocessen skulle ta slut; han ville alltid ha någonting att göra, och därför fortgick arbetet med boken. I början av 1925 flyttade Tolkien tillbaka till Oxford där han erbjöds en professur i anglo-saxiska vid universitetet, som han också accepterade, och där han undervisade i tjugo år tills han gick i pension.³⁴ Under de kommande åren skrev Tolkien mest korta och lättsinnade sagor åt sina barn, men hans arbete med *The Silmarillion* fortgick; under denna tid skrev han bland annat sagan om Beren och Lúthien samt berättelsen om Túrin och draken, och mot 1930-talets slut hade verket expanderats till en massiv samling manuskript. Tolkien uttryckte hur som helst ännu inga planer på en eventuell publicering av boken, och den enda som kände till verket, bortsett från hans familj, var den nära vännen C. S. Lewis.³⁵

Någonstans mellan 1930 och 1935 satt Tolkien i sitt arbetsrum och rättade skrivningar, när han på ett blankt papper nedtecknade följande ord: *In a hole in the ground there lived a hobbit*. Enligt Tolkien själv visste han inte varför han skrev denna rad, men tänkte att det förmodligen var bäst att ta reda på vad en hobbit var för något. Detta resulterade i *The Hobbit*, eller *There and Back Again*, som publicerades 1937. Tolkien skrev boken för nöjes skull, och det var ursprungligen inte tänkt att knyta bokens skildringar till den mytologiska värld som återfinns i *The Silmarillion*, men allt eftersom arbetet med boken fortgick blev det så.³⁶

Endast tre dagar efter utgivningen av *The Hobbit* skickade Tolkien ett brev till Stanley Unwin, förlagets redaktör, där han skrev att han hade påbörjat en ny berättelse, och i ett senare brev förklarade han att titeln skulle vara *The Lord of the Rings*. Han menade att han inte hade något intresse av att fortsätta skriva sagor av samma barnbokskaraktär som *The Hobbit*, och att denna berättelse skulle ty sig mer till *The Silmarillions* allvarliga och förnäma stil. Arbetet med boken flöt på bra det året, och i slutet av 1938 hade ungefär hälften av den (den var ännu inte uppdelad i tre delar) skrivits. Tolkien hade hoppats kunna fortsätta skriva våren 1939, men hejdades ständigt av det ansvar hans undervisningstjänst vid universitetet krävde, och tiden räckte inte till.³⁷ Det skulle dröja till 1943 när Tolkien först kunde förnimma berättelsens avslut. Han hade sex kapitel kvar att skriva, men hans skrivande hade stagnerat. Precis som i arbetet med *The Silmarillion* var Tolkiens perfektionism en bidragande orsak till detta, och han arbetade ideligen med att revidera de olika kapitlen och utveckla bokens geografi, kronologi och terminologi. Den komplicerade geografin krävde en översiktlig karta, de alviska språken behövde utvecklas och helt nya språk behövde konstrueras. Allt detta tog tid, och Tolkien hade dessutom ännu inte hunnit färdigställa *The Silmarillion*. Först fyra år senare, och tolv år sedan Tolkien påbörjat boken och han var närmare 60 år, fulländades slutligen *The Lord of the Rings*. Det dröjde dock ytterligare sju år innan den publicerades, bland annat på grund av oroligheter med förlaget.³⁸ Även om *The Lords of Rings* ofta benämns som Tolkiens mästerverk är berättelsen endast en liten del av den mytologi som Tolkien arbetade med under hela sitt liv fram till sin död.

En mängd skriftsamlingar av olika ursprung kan utmålas som influenser till Tolkiens berättelser (se avsnitt 1.3 för mer utförlig beskrivning av forskning om Tolkiens

³⁴ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 121, 125-126, 129.

³⁵ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 185, 188.

³⁶ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 185, 188.

³⁷ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 206, 210, 212.

³⁸ Carpenter. *J. R. R. Tolkien: en biografi*, 216-217, 226.

inspirationskällor). Paralleller kan exempelvis dras mellan de fornnordiska gudasläktena och Tolkiens gudomliga valor, samt mellan den frankiske kungen Karl den store och hjältekungen Aragorn. Likaså återfinns likheter mellan det tyska eposet *Nibelungenlied* och Tolkiens *The Lord of the Rings* samt mellan den grekiska myten om Atlantis och Tolkiens *The Downfall of Númenor*. I *The Silmarillions* skapelseberättelse återfinns även bibliska teman och uttryck.³⁹ Listan på influenser kan göras mycket lång, och tolkningen av dem kan pågå i evigheter. Vissa myter är mer eller mindre allmänt kända som inspirationskällor till Tolkiens berättelser, inte minst fornnordiska sådana, men denna studie undersöker den keltiska mytologins påverkan på Tolkiens skrivande, och den är inte lika omdiskuterad. Just keltisk mytologi var Tolkien inte särskilt förtjust i. Efter att delar ur *The Silmarillion* granskats av förlaget George Allen & Unwin prisade en viss Edward Crankshaw dikternas narrativ för dess korthet och dignitet, men fördömde dess inslag av keltiska namn. I ett brev från Tolkien till Stanley Unwin, daterat den 16 december 1937, svarar Tolkien följande på detta yttrande:

Needless to say they are not Celtic! Neither are the tales. I do know Celtic things (many in their original languages Irish and Welsh), and feel for them a certain distaste: largely for their fundamental unreason. They have bright colour, but are like a broken stained glass window reassembled without design. They are in fact 'mad' as your reader says – but I don't believe I am.⁴⁰

Tolkien uppskattade alltså inte keltisk mytologi, men det behöver inte ha hindrat honom från att influeras av dess innehåll; vare sig han gillade det eller inte. De likheter mellan Tolkiens berättelser och keltisk mytologi som i denna uppsats diskuteras utgår från såväl mina egna tolkningar som från andra forskares slutsatser. Således hindrar inte Tolkiens åsikter mig från att dra dessa paralleller, även om jag hyser en enorm respekt för honom.

1.3 Tidigare forskning

Det finns oerhört mycket forskning om Tolkien och hans sagovärld, och detta avsnitt skulle följaktligen kunna göras hur långt som helst. För att detta avsnitt ska hamna inom lämpliga proportioner har jag av denna anledning valt att begränsa mig till att endast presentera sådan forskning som behandlar Tolkiens influenser och inspirationskällor, och särskilt de av litterär eller rent mytologisk karaktär.

1.3.1 Tom Shippey

En av de ledande akademikerna inom Tolkienforskning är Tom Shippey, som skrivit flera böcker i ämnet, såsom *J. R. R. Tolkien: Author of the Century* och *Roots and Branches: Selected Papers on Tolkien*. I en av hans mest kända undersökningar, *The Road to Middle-earth*, diskuterar han Tolkiens influenser till den värld som fick namnet Middle-earth – eller Midgård på svenska – i vilken handlingarna i *The Silmarillion*, *The Book of Lost Tales*, *The Hobbit*, *The Lord of the Rings* samt diverse andra berättelser äger rum. Shippey lägger särskild tonvikt vid Tolkiens litterära och lingvistiska rötter. Hans diskussioner utgår ofta från Tolkiens kärlek för ord och akademiska status som filolog, och hur detta i sin tur kom att påverka hans skrivande. Han menar att den mytologiska värld som Tolkien skapade varken genererades eller formades av sagorna;

³⁹ David Day. *Tolkien's Ring*. London: Pavilion Books Limited, 2001, 31, 71, 101, 119, 125.

⁴⁰ J. R. R. Tolkien. To Stanley Ulwin. I *The Letters of J. R. R. Tolkien*, Humphrey Carpenter & Christopher Tolkien (red.), 32-33. London: George Allen & Unwin, 1981, 32.

tvärtom utvecklade Tolkien successivt denna värld åt de språk som han konstruerade. Shippey ger i studien en grundlig bakgrund till Tolkiens språkliga intresse och hur detta kom att avspeglade sig i hans arbete med att uppföra en egen mytologi. Han lyfter fram epos som *Beowulf* och sagor som *Hervararsagan* och menar att dess litterära kvaliteter i att ständigt antyda om något djupare, utan att tydliggöra det till fullo, gjorde stort intryck på Tolkien.⁴¹

Alla de inspirationskällor som Shippey presenterar får inte plats här, men i mängden återfinns bland annat fornnordiska sagor. Ett exempel är den del av *Völvans spådom* som ofta kallas *Dvergatal*, från vilken Tolkien hämtade Gandalfs namn, och även namnen på de dvärgar som återfinns i *The Hobbit*. Just person- och platsnamn utgör en påtaglig del av Shippeys undersökning, och många av de platsnamn som ingår i hobbitarnas land the Shire – Fylke i svensk översättning – inspirerades enligt Shippey av ortnamn i Tolkiens omgivning, såsom Nobottle i Northamptonshire och Newbury strax söder om Oxford.⁴² Många av de namn som visas upp i *The Lord of the Rings* härstammar i sin tur från det walesiska språket. Walesiskan gör sig emellertid mest märkbar i ett av Tolkiens egna språk; sindarin. Ett annat språk som Shippey uppmärksammar är finskan, som han menar inspirerade Tolkien till att börja skriva *The Silmarillion*, och utifrån vilket han även konstruerade alvspråket quenya. Även namn från *The Silmarillion*, såsom Ilúvatar och Ulmo, har enligt Shippey sina rötter i finsk mytologi, då de utarbetats från *Kalevalas* Ilmatar och Ilmo.⁴³

Ett bra exempel på hur Tolkien använde sina språkliga kunskaper i sitt skrivande uppenbarar sig när Shippey diskuterar Saurons ring och Tolkiens syn på ondska. I *The Lord of the Rings* använder Tolkien det engelska ordet *shadow* (sv. skugga) för att ge uttryck för den problematiska bilden av ondska; dock inte enbart på grund av det mörker som skuggor respektive ondska ofta förknippas med. Tolkien har här låtit sig inspireras av den fornengelska dikten *Solomon and Saturn II*, i vilken skuggor beskrivs som ljusfrånvarande fenomen som således inte existerar i sig själva, men som fortfarande är skönjbara och konkreta precis som om de vore. Den uppfattning av skuggor som beskrivs i dikten återspeglar Tolkiens syn på ondska, och filologiska inslag som detta genomsyrar Tolkiens olika verk; däremot uppmärksammas de inte lika ofta.⁴⁴

1.3.2 David Day

Ett annat stort namn inom den forskningsgren som behandlar Tolkiens värld är David Day, som är författare till böcker som *The Tolkien Bestiary*, vilken sålts i över en halv miljon exemplar, *Tolkien: The Illustrated Encyclopædia* samt *Tolkien's Ring*. Det är den sistnämnda som i detta avsnitt presenteras, som är en undersökning av Tolkiens inspirationskällor till framför allt *The Lord of the Rings*-trilogin. I denna utredning är ringen som symbol av största vikt; genom att förstå dess mening och betydelse kan vi enligt Day få en uppfattning om *The Lord of the Rings* som ett resultat av uråldriga berättandetraditioner som härstammar från den västerländska kulturens första skede. Day menar att den ring som spelar en så central roll i Tolkiens sagor har sitt ursprung i muntliga sägner och sagor som föregår såväl Egyptens pyramider som Babylons murar. Berättelserna överlevde den grekiska respektive romerska civilisationens förfall, de

⁴¹ Tom Shippey. *The Road to Middle-earth*. London: George Allen & Unwin, 1982, 19, 42.

⁴² Shippey. *The Road to Middle-earth*, 73-74, 78.

⁴³ Shippey. *The Road to Middle-earth*, 88, 181.

⁴⁴ Shippey. *The Road to Middle-earth*, 111-112.

hedniska gudarnas utdöende samt uppkomsten av organiserade trosläror som kristendom, islam och buddhism.⁴⁵

Day lyfter fram flera ringar som omnämns i de fornnordiska sagorna, såsom Draupner och Sviagriss, och liknar Tolkiens ring vid dem. Den mest fundamentala överensstämmelsen är att ringarna i de respektive världarna är magiska och maktsymboliserande objekt som tillverkats av alver. En mer konkret parallell finns i *The Silmarillions* Ring of Doom och den fornnordiska Domhring. Enligt mytologin stod Domhring placerad framför åskguden Tors tempel, medan Ring of Doom fanns vid grindarna till gudarnas stad Valimar. Day uppmärksammar flera exempel på hur Tolkien influerats av fornnordisk mytologi, och han påpekar bland annat att Gandalfs respektive Saurons karaktärer återfinns i de nordiska gudarnas allfader Oden, och att många paralleller kan dras mellan den isländska dikten *Völvans spådom* och *The Silmarillion* samt *The Lord of the Rings*.⁴⁶

Inspirationskällor av fornnordisk karaktär är det som Day framför allt diskuterar, men han utelämnar å andra sidan inte Tolkiens influenser från grekisk, romersk, keltisk och anglo-saxisk mytologi. I det sistnämnda har särskilt Arthurlegenden fått stort utrymme. Även medeltida berättelser från Frankerriket och Tyskland, såsom *Nibelungenlied*, omfattas av studien. Day inkluderar också gammaltestamentliga berättelser och orientalisk mytologi i studien.⁴⁷ Det omfattande innehållet av paralleller mellan Tolkiens sagor och berättelser från olika föreställningsvärldar och kulturer gör att Day är den som bäst redogör för Tolkiens mytologiska influenser, åtminstone av dem som jag bekantat mig med i arbetet med denna uppsats.

1.3.3 Marjorie Burns

Ytterligare ett berömt forskarnamn inom Tolkienforskning är Marjorie Burns, professor i engelska vid Portland State University och författare till boken *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*. Tidigare har hon även – tillsammans med Tom Shippey, Douglas A. Anderson och Verlyn Flieger – redigerat det massiva uppslagsverket *J. R. R. Tolkien Encyclopedia*. I *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth* diskuterar hon Tolkiens sagovärld som konstruerad utifrån olika texter och trosläror, framför allt av nordiskt och keltiskt ursprung. Undersökningen är den första som på ett konsekvent sätt förklarar hur Tolkien balanserade och förenade dessa två uråldriga kulturer i en enda litteratur.⁴⁸

Burns diskuterar inledningsvis Tolkiens egen uppfattning om dessa kulturer, och påpekar att han inte var särskilt förtjust i keltisk – åtminstone inte irisk – mytologi, och att han uppskattade den skandinaviska kulturen mer än den tyskgermanska; en uppfattning som förmodligen färgats av de båda världskrigen. Vidare menar hon att de nordiska myter som ingår i den skandinaviska kulturen även återfinns i England; dock i en mer storsint variant. Anglo-saxarna misslyckades emellertid med att bevara egna versioner av dessa germanska myter, och således hade Tolkien inget annat val än att söka i Eddorna efter inspiration, som bland annat sådde fröna till skapelser som Gollum och Fangornskogen.⁴⁹

⁴⁵ Day. *Tolkien's Ring*, 1, 11-12.

⁴⁶ Day. *Tolkien's Ring*, 30-31, 37, 46.

⁴⁷ Day. *Tolkien's Ring*, 117, 79, 61, 91, 71, 101, 125, 137.

⁴⁸ Marjorie Burns. *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*. Toronto: University of Toronto Press, 2005, 1.

⁴⁹ Burns. *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*, 18-20, 77.

Burns analyserar olika karaktärer ur Tolkiens värld i syfte att kartlägga dess inspirationskällor och åskådliggöra Tolkiens förmåga att balansera två kulturella ideal – i detta fall nordiskt och keltiskt – i en och samma enhet. Den gestalt som bäst exemplifierar detta är Beorn, som förevisats i *The Hobbit*. Som hamnskiftare härleds hans ursprung till keltiska traditioner, medan hans våldsamma vedergällningshandlingar återkopplas till den nordiska mytologin. Även den hall som utgör Beorns hem har sina rötter i den skandinaviska föreställningsvärlden. Han är en karaktär av två slag då han bortom sitt barbariska yttre även besitter mer civiliserade egenskaper, som inte direkt kan uppfattas som kristna, men som likväl ger en antydning om kristna värderingar. Exempelvis undviker han jakt och livnär sig på honung och grädde. Burns lyfter även fram trollkarlen Gandalf som en fusion av såväl nordisk som keltisk mytologi, då karaktärsdrag från både trollkarlen Merlin och asaguden Oden återfinns i Gandalfs personlighet.⁵⁰ Vidare lyfter Burns fram olika strukturer och miljöer i Tolkiens värld som inspirerats från keltisk respektive nordisk tradition, såsom broar, dörrar och passager av olika slag. Ett exempel är bron Khazad-dûm, som kan liknas vid Bifrost ur den nordiska föreställningsvärlden. Ett annat är alvernas rike, som enligt Burns inspirerats av den keltiska utomvärldsliga sfären.⁵¹

Burns bok kan betraktas som en samling mindre artiklar snarare än en studie som på ett uttömmande sätt behandlar ett koncentrerat ämne. Själva undersökningen kretsar framför allt kring de karaktärer som förekommer i Tolkiens berättelser. Hon diskuterar hur de i skapelseprocessen influerades av nordisk respektive keltisk tradition, och lägger alltså inte lika stort fokus på sagornas teman och handlingar. Enligt Burns värderade Tolkien både nordisk och keltisk mytologi, och det går inte riktigt att avgöra vilken han föredrog mest. De båda traditionerna kompletterar således varandra i detta avseende. Tolkiens hobbitar är exempelvis mer nordiska i sina hjältedåd, men mer keltiska i sin livsföring samt förhållning till olika saker och ting.⁵²

⁵⁰ Burns. *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*, 33-34, 40, 95.

⁵¹ Burns. *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*, 58, 52.

⁵² Burns. *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*, 174-176.

2 Material och metod

I detta kapitel presenteras det material som använts samt den metod som tillämpats för studien. Kapitlet avslutas med en redogörelse för det problematiska influensbegreppet, som utgör denna uppsats teoretiska utgångspunkt.

2.1 Material

Walesiska *Mabinogion* och iriska *Lebor Gabála Érenn* är de litterära verk som ligger till grund för denna undersöknings komparation av Tolkiens sagor och keltisk mytologi. *Culhwch and Olwen*, som återfinns i den walesiska litteraturen, har dessutom fått privilegiet att till viss del namnge denna studie, då dess titel är en kombination av denna saga och Tolkiens berättelse om Beren och Lúthien. Detta är ett försök att på ett underfundigt sätt referera till både den keltiska mytologin och Tolkiens fiktiva mytologi, och samtidigt ge en antydning om deras släktskap.

Som jag tidigare nämnt är denna studie framför allt en komparativ sådan, i vilken jag jämför Tolkiens sagor med mytiska berättelser från den keltiska världen. Jämförelsen efterföljs av en analys i vilken jag diskuterar de olika sagornas likheter. Det material som valts ut för undersökningen utgörs således av å ena sidan Tolkiens *The Silmarillion* och å andra sidan iriska *Lebor Gabála Érenn* samt walesiska *Mabinogion*. Den version av *Mabinogion* som används i studien är en översättning till svenska från 1906 av författaren, kritikern och översättaren Harald Heyman. Heyman, också känd som Georg Brune, blev 1903 filosofie doktor vid Uppsala universitet i samband med hans avhandling *Studies on the Havelok-tale*.⁵³

Det material som hämtats ur *Lebor Gabála Érenn* är översättningar av Anne Ross, filosofie doktor i arkeologi, som själv talar flytande iriska och walesiska. Ross är en av de ledande forskarna inom keltiska studier, något som legitimeras av hennes klassiska ikonografiska undersökning *Pagan Celtic Britain* från 1967. Jag har använt mig av en svensk översättning av hennes *Druids, Gods & Heroes from Celtic Mythology* från 1986, då jag inte fick tag i originaltexten. Det iriska materialet kompletteras även till viss del av författaren Lindsay Clarkes *Essential Celtic Mythology* från 1997, i vilken han hänvisar till ryktbara namn inom keltisk forskning, såsom Anne Ross och Stuart Pigott. Clarke innehar olika poster vid University of Wales och även om han främst skriver skönlitteratur är han väl bevandrad i det mytologiska fältet.⁵⁴ Tolkiens sagor har i sin tur hämtats från *The Silmarillion* från 1977.

2.1.1 Urval

Jag har valt ut två berättelser från Tolkiens fiktiva mytologiska verk: *Of the Flight of the Noldor* och *Of Beren and Lúthien*. Den förstnämnda kompletteras även med delar ur den saga som kallas *Of the Return of the Noldor*, som hör till samma historia. Dessa sagor jämförs sedan med en berättelse från det iriska materialet och en från det walesiska; *The Coming of Lugh* respektive *Culhwch and Olwen*. Utgångspunkten är att jämföra *Of the Flight of the Noldor* med iriska *The Coming of Lugh* och *Of Beren and Lúthien* med walesiska *Culhwch and Olwen*. Denna särskilda sammankoppling är ett försök att skilja Tolkiens iriska influenser från de walesiska. När jag analyserar *Beren och Lúthien*-berättelsen i relation till *Culhwch and Olwen* gör jag det i syfte att främst

⁵³ Projekt Runeberg. Svenskt författarlexikon 1900-1940 A-Ö. <http://runeberg.org/sfl/1/0318.html> [Hämtad 2014-05-22]

⁵⁴ United Agents. Lindsay Clarke. <http://www.unitedagents.co.uk/lindsay-clarke> [Hämtad 2014-05-22]

illuminera influenser av walesisk karaktär. Däremot är inte de likheter som diskuteras unika för just de berättelser som står i fokus; de utvalda sagorna utgör endast en analytisk utgångspunkt.

Of the Flight of the Noldor skildrar Noldoralvernans resa från de gudomliga valornas land Valinor till Midgård, där de går till strid mot den onde valan Melkor, efter att denne dödat Noldoralvernans kung och stulit silmarillerna. *Of Beren and Lúthien* handlar om romansen mellan den dödlige Beren och alvmön Lúthien. Berättelsen porträtterar Berens uppdrag att återta en av silmarillerna åt kung Thingol i syfte att få gifta sig med Lúthien. *The Coming of Lugh* skildrar Tuatha Dé Dananns ankomst till Irland och deras konflikter med folkslagen Fir Bolg respektive fomorererna. *Culhwch and Olwen* handlar om hur Culhwch med hjälp av kung Arthur tvingas utföra en rad till synes omöjliga uppgifter för att han ska få lov att gifta sig med Olwen, den grymma jätten Ysbaddadens dotter.

2.2 Metodologiska angreppssätt

I det metodologiska arbetet med denna uppsats har jag använt mig av narrativanalys med ett kategoriskt-innehållsligt tillvägagångssätt, som dessutom kompletteras av komparativ analys. Detta avsnitt syftar således till att förklara vad narrativ- respektive komparativ analys innebär samt hur jag har tillämpat dessa två metoder i arbetet i denna studie.

2.2.1 Narrativanalys

Enligt Alexa Robertson, som framför allt bedriver forskning om globalisering och politik⁵⁵, handlar narrativa studier om förhållandet mellan en viss forskare och den akademiska världen. Genom narrativ öppnar vi upp oss för nyanser; de hjälper oss att se saker som ofta försummas i mer tekniska tolkningar. Det är således ett användbart tillvägagångssätt för att behandla det specifika, det som står utanför det vanliga, snarare än det gemensamma och statistiska.⁵⁶ Denna metod är ytterst relevant för denna studie, i vilken jag jämför keltiska myter med sagor skrivna av Tolkien i syfte att utläsa likheter mellan dem. Likheter analyseras sedan för att ta reda på huruvida de kan tala för att Tolkien influerats av keltisk mytologi i sitt skrivande. Materialet utgörs av väldiga textmassor i vilka jag söker efter sådant som antingen utmärker sig i texten eller gömmer sig i den, och som jag sedan lyfter fram och diskuterar. Det metodiska arbetet i denna undersökning går alltså till stor del ut på att upptäcka sådant som normalt inte kännetecknas som självklara likheter; de olika texternas gemensamma nämnare utgörs ofta av mindre aspekter från den keltiska mytologin respektive Tolkiens berättelser, som jag sedan analyserar och tolkar.

Robertson presenterar fyra olika sätt att läsa narrativ: det holistiskt-innehållsliga, det holistiskt-formbaserade, det kategoriskt-formbaserade samt det kategoriskt-innehållsliga. Det sistnämnda tillvägagångssättet är det som jag haft mest nytta av i denna uppsats, och är då av särskilt intresse. Metoden är allmänt känt som innehållsanalys, och här inringas olika kategorier inom det undersökta ämnet. Särskilda utsagor plockas ut från texten och delas in i och samlas ihop i nämnda kategorier. Metoden lyfter fram narrativens innehåll så som det kommer till uttryck i enskilda

⁵⁵ Stockholms universitet. Alexa Robertson.

<http://www.ims.su.se/forskning/forskningsomraden/journalistik-medier-och-kommunikation/alexarobertson-1.85205> [Hämtad 2014-05-19]

⁵⁶ Robertson. *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 226.

stycken av berättelsen, och tar inte hänsyn till det narrativa sambandet.⁵⁷ Den metod jag använt för denna uppsats stämmer bäst överens med det kategoriskt-innehållsliga tillvägagångssättet då jag inte intresserar mig lika mycket för sammanhangsrelaterade aspekter av de undersökta texterna. Jag lyfter alltså fram särskilda avsnitt i de undersökta texterna som jag sedan analyserar för att komma fram till en eller flera slutsatser.

2.2.2 Komparativ analys

Ett för denna uppsats kompletterande metodologiskt angreppssätt utgörs av komparativ analys, som enligt Lennart Hellspång, professor i retorik vid Södertörns högskola⁵⁸, är en metod som sätter två eller flera texter i fokus i syfte att fastställa hur lika eller olika de är varandra. Det finns olika sätt att genomföra detta; antingen kan en viss text stå i fokus – med de andra i bakgrunden – då komparationen ämnar avslöja vad som skiljer denna text från de andra, men flera texter kan också studeras på en mer jämn nivå för att utläsa gemensamma nämnare samt vad som är utmärkande för de enskilda texterna. En del av analysen kan syfta till att tydliggöra texternas förhållanden, såsom dess ursprung, men tyngdpunkten kan också förskjutas till att tolka dess användningsområden. Texterna kan också analyseras för att utläsa deras inflytande på varandra, exempelvis när polisprotokoll påverkas av lagtexter.⁵⁹

I teorin kan i princip vilka texter som helst analyseras, men processen effektiviseras oftast av att det finns ett samband mellan det som undersöks, exempelvis om den ena texten citerar eller lånar stoff från den andra. En jämförelse mellan texter avser enligt Hellspång språkliga, innehållsmässiga, stilistiska, sociala och sammanhangliga hänseenden.⁶⁰ Av dessa fem är det framför allt de innehållsmässiga respektive de sammanhangliga aspekterna som har relevans för denna studie. Den förstnämnda behandlar hur texterna liknar och skiljer sig innehållsmässigt, det vill säga vilka huvudämnen, delämnen och teman som diskuteras i dem samt vilken betydelse underförstådda beståndsdelar har. Den sistnämnda syftar till att ta reda på om de jämförande texterna påverkat varandra på något sätt.⁶¹

Då jag i denna uppsats – som i grund och botten är en komparativ studie – undersöker i vilken utsträckning keltisk mytologi gör sig närvarande i Tolkiens berättelser utgör komparativ analys ett av verktygen. Jag studerar och jämför berättelser skrivna av Tolkien med keltiska myter och sagor i syfte att urskilja liknelser mellan dem, och för att vidare kunna dra slutsatsen att Tolkien influerats av dem. Det är Tolkiens berättelser som står i fokus, som jag sedan jämför med det keltiska materialet. Jag studerar alltså inte de olika texternas inflytande på varandra; jag undersöker i vilken utsträckning de keltiska skrifternas mytologiska innehåll återfinns i Tolkiens berättelser. Metoden som används i denna uppsats är således en kombination av några olika angreppssätt.

⁵⁷ Robertson. *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 236-237.

⁵⁸ Retorikförlaget. Lennart Hellspång – presentation. <http://www.retorikforlaget.se/forfattere/lennart-hellspang-praesentation> [Hämtad 2014-05-19]

⁵⁹ Lennart Hellspång. *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur, 2001, 78.

⁶⁰ Hellspång. *Metoder för brukstextanalys*, 79-81.

⁶¹ Hellspång. *Metoder för brukstextanalys*, 81.

2.3 Teoretiska utgångspunkter

Denna studies teoretiska utgångspunkt utgörs av det problematiska – men än så centrala – influensbegreppet. När kritiker eller forskare konstaterar att ett visst verk influerats av ett annat väcks en rad teoretiska och metodologiska problem; framför allt vad som menas med att ett verk influerats av ett annat, och vad som menas med influens över huvud taget. De motiv som utnyttjas för att antingen stödja eller avslå olika påståenden om influenser måste klargöras, samt vilka metoder som kan användas för att lösa eventuella tvister kring litterära och konstnärliga influenser.⁶²

Enligt Göran Hermerén, som mellan 1970 och 1975 var professor i vetenskapsteori vid Umeå universitet⁶³, omges alla olika former av konstverk av ett artistiskt fält, i vilket konstnärliga traditioner, litterära rörelser, filosofiska föreställningar samt politiska och sociala strukturer kan ingå. Var och en av alla dessa aspekter kan komma att influera en konstnär eller författare i hans eller hennes kreativa process. Anta att en författare har återgett ett visst tema i ett verk som en annan författare senare kommer i kontakt med. Den senare författaren läser och begrundar materialet noggrant, men det finns under inga omständigheter några garantier för att han eller hon kommer influeras av det. Vissa kriterier måste uppfyllas innan det kan konstateras att en författare eller konstnär influerats av en annan. Först och främst måste författaren – alternativt konstnären – vara öppen för nya idéer; med andra ord måste dennes kreativa utvecklingsprocess befinna sig i ett föränderligt stadium. Influensbegreppet återkommer ofta i komparativa metoder, och för att dessa metoder ska kunna fungera på ett produktivt sätt är det inte bara viktigt att undersöka i vilka aspekter en viss person influerats av en annan; det är minst lika viktigt att ta reda på i vilka avseenden personen i fråga förblivit opåverkad. En föreställning från ett tidigare verk kan i ett senare förvandlas till någonting helt nytt. Huruvida denna idé kan betecknas som en influens eller inte blir således inte lika tydligt.⁶⁴

2.3.1 Influens kategorier

Influensbegreppet är mångfacetterat och innefattas av en uppsättning olika typer av influenser. Hermerén lägger särskild tonvikt på tre olika kategorier: konstnärliga respektive icke-konstnärliga influenser, direkta respektive indirekta influenser samt positiva och negativa influenser. Medan icke-konstnärliga influenser ofta avser reseupplevelser, religiösa ledare, sociala och politiska miljöer, barndomsminnen och liknande är det mindre klart vad konstnärliga influenser åsyftar, även om dess konstnärliga avseenden talar för sig själva. Att i sin tur påstå att ett verk på ett indirekt sätt influerat ett annat innebär att åtminstone ett annat verk influerat det andra på ett direkt sätt.⁶⁵

Vidare är positiva influenser de som kritiker och forskare oftast avser när de diskuterar konstnärlig och litterär påverkan. Ett verk som på ett positivt sätt influerats av ett annat liknar detta verk i olika avseenden. Författaren eller konstnären kan exempelvis ha använt samma teknik, stil, teman eller symboler. Motsatsen ligger i verk som haft en negativ påverkan på ett annat. I dessa fall har en författare eller konstnär reagerat negativt på ett verk, vilket i sin tur resulterat i ett verk som i många avseenden skiljer sig från det första. Om det första verket influerade det andra negativt så blir det

⁶² Göran Hermerén. *Influence in Art and Literature*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1975, xiii.

⁶³ Nationalencyklopedin. Göran Hermerén. <http://www.ne.se/goran-hermeren> [Hämtad 2014-05-19]

⁶⁴ Hermerén. *Influence in Art and Literature*, 3, 6.

⁶⁵ Hermerén. *Influence in Art and Literature*, 30-32.

andra en protest mot det första, och utgör i många avseenden dess raka motsats. Hermerén presenterar även en rad andra typer av influenser, däribland paralleller. Just begreppet parallell används när två verk är mycket lika varandra även om det inte finns något samband – direkt eller indirekt – mellan dem.⁶⁶

2.3.2 Influenskriterier

Enligt Hermerén finns det en rad kriterier som måste uppfyllas för att en hypotes om konstnärlig influens ska kunna bekräftas. Det mest fundamentala och grundläggande utgörs av det temporala kriteriet, som syftar på en tidsmässig förutsättning; om ett visst verk influerat tillkomsten av ett senare verk måste det senare verket ha kommit till efter det första. Vidare måste konstnären eller författaren bakom det senare verket ha varit bekant med det första, åtminstone i det avseende som den potentiella influensen rör. Om personen i fråga aldrig haft någon kontakt med det första verket kan det inte heller direkt ha influerat dennes senare verk. Detta kallas för kontaktkriteriet.⁶⁷ För att kunna bekräfta att ett verk har influerats av ett annat måste influensen ha skett efter att personen bakom det senare verket kom i kontakt med det första. Vidare framhåller Hermerén det kriterium som kallas likhetskriteriet; om ett verk på ett positivt sätt influerade ett annat verk – med hänsyn till exempelvis teknik eller tema – resulterar det i att de båda verken märkbart liknar varandra i denna aspekt. Däremot är det inte givet att de liknar varandra i andra avseenden.⁶⁸

Alla de kriterier som presenterats hittills kan uppfyllas på olika sätt. Närvaron av en orsaksmässig kontakt – direkt som indirekt – mellan de verk som undersöks är dock inte alltid nödvändig. Den avgörande frågan behandlar huruvida kontakten mellan de två verken förändrar den influerades konstnärliga eller litterära skapelser. Detta leder fram till ytterligare frågeställningar, såsom vad som menas med förändring i detta avseende, och hur det kan fastställas att en sådan förändring har skett.⁶⁹ Hermerén lyfter fram flera argument som stöder påståendet om att en förändring har ägt rum. För enkelhetens skull presenteras dessa nedan i punktform, där X står för det influerande verket, Y för det influerade och A för det avseende influensen rör:

- I. Y bär i avseende A mer likhet med X än vad det gör med något annat tidigare verk av den person som skapade Y
- II. Y bär i avseende A mer likhet med X än vad X gör med något annat tidigare verk av den person som skapade Y
- III. X bär i avseende A mer likhet med Y än vad X gör med något annat tidigare verk av den person som skapade Y

Det främsta skälet som talar för påståendet att en influens har ägt rum utgörs av att ovan nämnda krav uppfylls. Om något – eller flera – krav däremot inte uppfylls talar det tvärtom för att en influens inte har ägt rum.⁷⁰

⁶⁶ Hermerén. *Influence in Art and Literature*, 42, 51.

⁶⁷ Hermerén. *Influence in Art and Literature*, 156-157, 164.

⁶⁸ Hermerén. *Influence in Art and Literature*, 172-173, 177.

⁶⁹ Hermerén. *Influence in Art and Literature*, 239.

⁷⁰ Hermerén. *Influence in Art and Literature*, 248-249, 253, 257.

3 Analys

I detta kapitel redovisas studiens resultat. Som jag tidigare nämnt har jag försökt att skilja det iriska materialet från det walesiska i syfte att så tydligt som möjligt redogöra för dess individuella likheter med Tolkiens sagor. Detta upplägg syftar till att bibehålla en röd tråd genom undersökningen. Resultatet presenteras därför i två olika avsnitt där 3.1 avser Tolkiens iriska influenser och 3.2 avser hans walesiska influenser.

3.1 Iriska influenser

För att detta avsnitt ska få så bra struktur som möjligt inleds det med en presentation av de sagor som valts ut från *The Silmarillion* respektive *Lebor Gabála Érenn*, som i sin tur syftar till att bidra med den bakgrundsförståelse som är nödvändig för den efterkommande analysdelen. Först redovisas Tolkiens berättelse om Noldoralvernas resa till Midgård, och därefter redogör jag för den iriska myten om hur Tuatha Dé Danann kom till Irland. Därefter analyseras berättelserna i relation till varandra för att uttröna eventuella likheter.

3.1.1 Noldoralvernas resa till Midgård

Berättelsen börjar med att ett mörker spridit sig över Valinor, efter att den onde Melkor förstört de två träd som gav ljus till världen. Endast med hjälp av Fëanors tillverkade silmariller kunde träden återställas, eftersom dessa ädelstenar innehöll deras forna ljus, och Manwë – valornas kung – bad Fëanor att lämna över dem. Innan Fëanor kunde ge ett riktigt svar kom nyheten att Finwë, hans far och Noldoralvernas kung, hade blivit dödad av Melkor, som gett sig av med silmarillerna. Fëanor förbannade Melkor och gav honom namnet Morgoth, och han lämnade Valimar. Under tiden flydde Morgoth från Valinor tillsammans med jättespindeln Ungoliant, som assisterat honom i hans onda gärningar. I utbyte mot hennes hjälp hade Morgoth lovat henne vad hon än önskade, men han förrådde henne när han inte ville ge henne silmarillerna. Morgoth blev fångad i hennes nät, och han gav ifrån sig ett vrål som hördes långt ner i Angbands underjord, där det väckte balroger från sin vila, som kom till Morgoths försvar och drev bort Ungoliant. När Morgoth återvände till sin fästning Angband tillverkade han en kungakrona av järn och utsåg sig själv till världens kung. I kronan satte han silmarillerna, men de brände hans händer så svårt att han aldrig blev smärtan fri.⁷¹

Fëanor återvände till Noldoralvernas stad, Tirion, där han gjorde anspråk på kungakronan och höll ett nedvärderande tal mot valorna. Han framhöll deras bristande förmåga att försvara Valinor mot dess fiender, och menade att Noldoralverna inte borde stanna kvar i mörkret. Istället borde de slå sig fria och följa med honom till Midgård för att strida mot Morgoth. Fëanor och hans sju söner Maedhros, Maglor, Celegorm, Curufin, Caranthir, Amrod och Amras svor en ed tillsammans om att återta silmarillerna. Men alla samtyckte inte med Fëanor, och de flesta ville inte ha honom som kung. Majoriteten av Noldoralverna ansåg att Fingolfin, som talat emot Fëanor, var bättre lämpad kungakronan. Då Fingolfin inte ville överge sitt folk åt Fëanor övertygades han att följa med till Midgård. Noldoralverna reste i två klungor. Den största hären leddes av Fingolfin, medan Fëanor gick i täten tillsammans med de som var honom trogna. Endast en tiondel av folket stannade kvar i Tirion.⁷²

⁷¹ J. R. R. Tolkien. *The Silmarillion*. London: George Allen & Unwin, 1977, 82-86.

⁷² Tolkien. *The Silmarillion*, 87-90.

Resan till Midgård krävde emellertid fartyg; något som Fëanor inte förfogade över. Han försökte därför övertyga Telerialverna, som residerade i hamnstaden Alqualondë, till samarbete. De ville dock inte hjälpa dem mot valornas vilja, varpå Noldoralverna försökte ta skeppen med våld. Detta resulterade i ett slag mellan de båda alvfolken, i vilket Noldoralverna segrade. Väl ute till havs drabbades flottan av en storm, och ett antal skepp förläste. De nådde så småningom Araman, där valan Mandos gav dem en sista varning. Fëanor stod dock fast vid sitt beslut att segla mot Midgård, men hans halvbror Finarfin reste tillbaka till Valinor där han fick valornas förlåtelse och blev kung över de Noldoralver som stannat kvar i Tirion. De som fortsatte resan anlände slutligen i Helcaraxë; en förfrusen ödemark mellan Araman och Midgård. Flera skepp hade gått under, och det fanns inte längre tillräckligt många för att alla skulle kunna ta sig över till Midgårds kust. Följet slog därför läger för att avgöra hur de skulle gå tillväga. I natten samlade Fëanor de som var honom lojala, och tillsammans stal de skeppen och lämnade Fingolfin och hans efterföljare bakom sig. När de landsteg vid Beleriands stränder gav Fëanor order om att bränna skeppen.⁷³

De efterlämnade Noldoralverna hade däremot inget intresse av att skamfyllda återvända till Valinor, och under ledning av Fingolfin, Finrod och Galadriel bestämde de sig för att korsa ishavet till fots. Många gick förlorade under vandringen, men till slut nalkades de lågor som slukade skeppen vid stranden. Elden nådde emellertid inte bara Fingolfinns uppmärksamhet; Morgoths orcher såg den också och anföll Fëanor och hans här innan de hunnit förbereda sig. Slaget blev känt som Dagor-nuin-Giliath – slaget under stjärnorna – och trots att Noldoralverna överrumplades lyckades de segra. Men Fëanor drabbades av hybris och satte efter de retirerande orcherna. I jakten ertappades han av balroger, och dödades till slut av deras överbefälhavare Gothmog. Efter att Maedhros, Fëanors äldste son, försökt lura Morgoth blev han tillfångatagen och hölls som gisslan. Morgoth tvingade Noldoralverna att ge sig, men istället för att släppa Maedhros fäste han en stålkedja kring hans högra hand och hängde upp honom över ett stup i bergen.⁷⁴

När Fingolfin och hans följe senare anlände till Midgård var det med en fientlig inställning till de som stöttat Fëanor. I ett försök att föra samman de splittrade folkgrupperna gav sig hans son, Fingon, av för att rädda Maedhros. Han fann honom i bergen, men för att kunna befria honom var han tvungen att hugga av Maedhros hand, eftersom kedjan var för stark. Noldoralverna enades igen och Angband belägrades. 50 år gick innan Morgoth bestämde sig för att testa sin styrka på nytt, men hans styrkor omringades av Fingolfin och Maedhros i slaget som kom att kallas Dagor Aglareb – det ärofyllda slaget – och belägringen av Angband återupptogs. I flera hundra år rådde fred och välstånd i Beleriand.⁷⁵ Det skulle dröja mer än 500 år innan Morgoth besegrades en gång för alla, då valorna slutligen gav sig in i striden. Hans fästning Angband – och alla angränsande områden i Beleriand – förstördes och Morgoth störtades och kastades ut i tomheten.⁷⁶

3.1.2 Tuatha Dé Dananns erövring av Irland

Innan Tuatha Dé Danann – gudinnan Danus barn – kom till Irland hade de levt i fyra storslagna städer; Findias, Gorias, Murias och Falias. Där hade de utvecklat och bemästrat konstformer som poesi och magi, vilket gynnade dem då de under invasionen

⁷³ Tolkien. *The Silmarillion*, 92-95, 96-97.

⁷⁴ Tolkien. *The Silmarillion*, 97-98, 119-122.

⁷⁵ Tolkien. *The Silmarillion*, 122-125, 131-133.

⁷⁶ David Day. *Tolkien: The Illustrated Encyclopædia*. New York: Simon & Schuster, 1991, 33.

av Irland frambesvärjde en förtrollad dimma som gjorde dem osynliga. Från respektive stad tog de med sig olika magiska föremål, bland annat ett svärd som alltid utdelade dödliga slag och en kittel vars innehåll räckte till alla som ville äta av det. Vid tiden för Tuatha Dé Dananns landstigning regerade fomorererna – ett grymt och vanställt jättefolk som härstammade från havens djup – på norra Irland. Landets sydliga delar låg under stammen Fir Bolgs kontroll, som tidigare residerat någonstans i medelhavsområdet.⁷⁷ Tuatha Dé Danann nådde Irland i hemlighet, och vid kusten brände de sina skepp så att de inte skulle kunna fly om de besegrades av dem som bebodde landet.⁷⁸ Efter landstigningen inleddes förhandlingar mellan deras kung, Nuadu, och Fir Bolgs kung, Eochaid. Nuadus förslag var att ön skulle delas upp emellan dem, men anbudet nekades, och krig utbröt. Under ett våldsamt slag som varade i fyra dagar besegrades Fir Bolg, men under stridigheterna miste Nuadu sin ena hand. För att ersätta handen tillverkades en ny i silver åt honom, varpå han förtjänade tilläggsnamnet Airgetlám, som betyder just silverhand.⁷⁹

Eftersom Tuatha Dé Danann enligt tradition inte kunde ledas av någon vars kropp lemlästats på något sätt var Nuadu tvungen att avsäga sig kungakronan. En ny kung behövde utses, och samtidigt måste det fomoriska hotet neutraliseras, varpå en alliansförfrågan skickades till fomorerernas kung, Elotha. Förslaget var att Elothas son, Breas, skulle bli Tuatha Dé Dananns nya kung, och den fomoriske kungen accepterade gladeligen alliansen. Men Breas, fomor som han var, blev en grym och tyrannisk kung som maximerade skatterna och underkuvade sitt folk. Danus barn fick till slut nog av Breas och efter att Miach, Dian Cechts son, genom magi lyckats återställa Nuadus hand begärde de hans abdikering. Nuadu återtog tronen och Breas återvände till fomorererna, endast för att samla ihop en armé för att kunna ta över hela Irland.⁸⁰

Nuadu insåg att en väpnad konflikt med fomorererna var ett oundvikligt faktum. Han kallade till rådslag där han tillsammans med resten av Tuatha Dé Dananns inflytelserika ledare planerade den kommande sammandrabbningen. När diskussionen var som livligast gjorde en främling entré i salen. Iklädd en krigarkungs utstyrsel presenterade han sig som Lugh. Hans farfar var Dian Cecht och hans morfar var den fomoriske Balor av det onda ögat.⁸¹ Det visade sig att Lugh bemästrade alla sorters färdigheter, och därför inbjöds han att ta plats vid Nuadus högsäte. Nuadu lät honom ansvara över armén, och under Lughs direktiv fortgick stridsplaneringen. Lugh beordrade att alla krigare skulle utnyttja sina speciella förmågor; Dian Cecht skulle ta hand om de sårade, Goibniu skulle tillverka och reparera vapen, Ogma skulle utnyttja sin övernaturliga styrka och Dagda skulle med sin intelligens överlista fienden. Dagda lyckades dessutom övertala stridsgudinnan Mórrígan att förråda fomorererna och istället ansluta sig till Tuatha Dé Danann.⁸²

Efter sju års planering utkämpades slutligen det andra slaget vid Moytura mellan Tuatha Dé Danann och de onda fomorererna, och det pågick i flera dagar. Då Dian Cecht ständigt återuppväckte de fallna soldaterna och smederna ideligen reparerade deras vapen fick Danus barn ett strategiskt övertag. De individuella kamperna mellan emellan eskalerade snart till ett blodbad. Efter att fomorerernas kung, Balor av det onda ögat, dödat kung Nuadu rusade Lugh iväg för att förinta honom. Balors tilläggsnamn syftade på hans ena öga, som i hans ungdom utsatts för druidiska trolldrycksångor.

⁷⁷ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, 3-5.

⁷⁸ Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 16.

⁷⁹ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, 5-6.

⁸⁰ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, 6-10.

⁸¹ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, 10-13.

⁸² Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 22-23.

Giftet som trängt in i hans öga var så starkt att en enda blick från det kunde tillintetgöra en hel armé. Av den anledningen höll Balor alltid ögat stängt, utom i strid, då det krävdes fyra man för att hissa upp ögonlocket. När Lugh avancerade mot Balor beordrade han sina undersåtar att öppna ögat, men innan Balor kunde beskåda honom slungade Lugh iväg en sten som trängde igenom ögat och dödade Balor. Tuatha Dé Danann vann således slaget, och fomorerna drevs iväg till havets djup. På slagfältet låg de stupade soldaterna i lika stora antal som stjärnorna på himlen, men Tuatha Dé Danann hade likväl återvunnit sin maktposition på Irland.⁸³

Tuatha Dé Danann regerade över Irland fram till gaelernas invasion. När den spanske regenten Mils söner Emer, Donn och Eremon kom till Irland för att hämnas sin farbrors död, som tidigare dödats av Danus barn, utbrast hårda strider mellan de olika folken. Slutligen enades de om en uppdelning av landet; Tuatha Dé Danann skulle bosätta sig i underjorden och gaelerna skulle för all framtid råda över landet ovan. Dagda gav var och en av Tuatha Dé Dananns hövdingar varsin sidh – en älvhög – att bo i. Sedan dess har Irlands älvfolk bebott dessa kullar.⁸⁴

3.1.3 Analys

Tolkiens berättelse om Noldoralvernas resa från Valinor till Midgård bär många likheter med berättelsen om Tuatha Dé Danann och deras erövring av Irland. Först och främst delar sagorna ett likartat upplägg; de skildrar hur mäktiga folkslag lämnar sina hem och sätter kurs mot främmande länder, där de sedan krigar mot onda varelser. Orsakerna bakom respektive utseglingar stämmer emellertid inte lika bra överens. I Tolkiens saga samlar Fëanor ihop Noldoralverna och seglar till Midgård för att hämnas på Morgoth, efter att denne dödat hans far Finwë och stulit silmarillerna. Tuatha Dé Dananns invasion av Irland hade ingenting med vedergällning att göra; efter att ha stöttat atenarna i deras krig mot filistéerna var de tvungna att fly från Grekland, och kom då till Irland. Motivet bakom gaelernas senare invasion kan däremot jämföras med Fëanors, då bröderna Emer, Donn och Eremon reste till Irland för att hämnas sin farbrors död, som tidigare dödats av Tuatha Dé Danann.⁸⁵

Noldoralverna – och Tolkiens alver i allmänhet – kan jämföras med Tuatha Dé Danann, och detta vill jag lyfta fram innan jag redogör för de avseenden i vilka de två berättelserna liknar varandra. Först och främst kan Tuatha Dé Danann, som jag tidigare förklarat, översättas till Danus barn. Folket som i den iriska berättelsen erövrar Irland är alltså modergudinnan Danus avkomma. Detta är särskilt intressant om det sätts i relation till alvernas uppkomst. Ilúvatar – också känd som Eru the One – skapade i begynnelsen andeväsendet Ainur i sin tanke. En del av dessa blev sedan valor – som kan förklaras som Tolkienuniversumets gudar – exempelvis Manwë, Oromë och Melkor. Sedan skapade Ilúvatar alverna, och eftersom han gjorde det helt på egen hand kallas de ofta för Ilúvatars barn.⁸⁶ Tolkien skulle kunna ha inspirerats av Tuatha Dé Danann i detta avseende. Danu och Ilúvatar har emellertid inte mycket mer gemensamt än deras status som moderlig respektive faderlig förgrundsfigur. Ilúvatar var en skapande kraft – från vilken hela världen och allt som inkorporeras av den härstammar – och hans natur kan snarare jämföras med judendomens och kristendomens Gud.

Likheterna mellan Tuatha Dé Danann och Tolkiens alver har tidigare uppmärksamats av David Day, som menar att Tolkien utgick från Tuatha Dé Danann

⁸³ Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 23-24.

⁸⁴ Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 17-20.

⁸⁵ Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 16-17.

⁸⁶ Tolkien. *The Silmarillion*, 3-7.

när han skapade sina alver. Alverna har nämligen mycket lite gemensamt med folktrons älvor, och kan inte heller likställas med naturväsen som småfolk, tomtar, pysslingar och annat oknytt. Precis som Tuatha Dé Danann är Tolkiens alver mäktiga och odödliga varelser. De är längre till växten, visare och vackrare än människor; en beskrivning som även passar in på Danus barn.⁸⁷ En aspekt där alverna skiljer sig från Tuatha Dé Danann är att de senare beskrivs som gudomliga varelser, och Ross menar att det är hjältar som Nuadu, Lugh och Ogma som åsyftas när det idag talas om Irlands gamla gudar.⁸⁸ Alverna kan däremot inte jämföras med de dödliga människorna. Tuatha Dé Danann har tidigare beskrivits som ett högvuxet och starkt folkslag som trots att de beblandade sig med människor stod över dem, och denna beskrivning passar in minst lika bra på Tolkiens alver. Alverna var underordnade de gudalika valorna men överordnade det senare tillkomna människosläktet. En ytterligare parallell finns i Tuatha Dé Dananns respektive Noldoralvernas gemensamma färdigheter i olika konst- och hantverk, såsom poesi och magi. De förstnämnda förvärvade dessa förmågor när de levde i städerna Findias, Gorias, Murias och Falias. Noldoralvernas färdigheter är i sin tur ett resultat av kontakten med valorna under deras vistelse i Valinor. Noldoralverna skiljer sig exempelvis från Sindaralverna i detta avseende, eftersom dessa härstammade från och levde i Midgård; de hade aldrig besökt Valinor och besatt därför inte samma egenskaper som Noldoralverna.⁸⁹ Det finns alltså anledning att påstå att Tolkien influerades av Tuatha Dé Danann när han skapade sina alver.

När Tuatha Dé Danann anlände på Irland brände de sina skepp. Likaså beordrade Fëanor att de skepp som de seglat med till Midgård skulle brännas, och detta är en av de mer påtagliga parallellerna mellan de två berättelserna. Även Fimi diskuterar detta, och uppmärksammar att brännandet av skeppen skedde av olika skäl. Fëanor ville inte att Fingolfin och hans sällskap – som de tidigare förrätt – skulle kunna följa efter honom till Midgård. På så sätt skulle Fëanor undvika internt motstånd i kriget mot Morgoth. I den iriska berättelsen framgår det emellertid att Tuatha Dé Danann brände sina skepp så att de inte skulle kunna fly om Fir Bolg visade sig vara för starka. Detta är i sig en parallell till Fingolfins beslut att fortsätta resan till Midgård och förfölja Fëanor trots att han inte förfogade över några fartyg. Det slag som Fëanor utkämpade mot Morgoths orcher efter landstigningen – Dagor-nuin-Giliath – bär också många likheter till Tuatha Dé Dananns kamp mot Fir Bolg i första slaget vid Moytura. Under Dagor-nuin-Giliath tillfångatogs den blivande kung Maedhros av Morgoth, vilket till slut resulterade i att han förlorade sin ena hand. Detta kan liknas vid kung Nuadus lemlästning i samband med striden mot Fir Bolg, varpå hans naturliga hand ersattes av en tillverkad i silver. Nuadus tilläggsnamn, Airgetlám, kan i sin tur ha inspirerat Celebrimbors namn, som betyder just silverhand.⁹⁰ Fimi poängterar också de liknande klimatförhållandena som rådde under respektive slag. Under första slaget vid Moytura låg solen i förmörkelse, vilket kan jämföras med att Dagor-nuin-Giliath – slaget under stjärnorna – utkämpades under bar stjärnhimmel eftersom Ilúvatar ännu inte skapat solen och månen.⁹¹

Dagor-nuin-Giliath har även en mindre parallell till det andra slaget vid Moytura, under vilket Tuatha Dé Danann stred mot den fomoriske kungen Balor av det onda ögat. I de olika slagen skildras nämligen respektive kungars död; Nuadu dödas av Balor och Fëanor dödas av balrogen Gothmog. Fomorererna, som i sagan beskrivs som ett

⁸⁷ Day. *Tolkien's Ring*, 80.

⁸⁸ Ross. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur*, 16.

⁸⁹ Dimitra Fimi. "Mad" *Elves and "Elusive Beauty": Some Celtic Strands of Tolkien's Mythology [1]*. Folklore 117 no. 2 (2006): 156-170, 162-163.

⁹⁰ Tolkien Gateway. Celebrimbor. <http://tolkiengateway.net/wiki/Celebrimbor> [Hämtad 2014-05-26]

⁹¹ Fimi. "Mad" *Elves and "Elusive Beauty": Some Celtic Strands of Tolkien's Mythology [1]*, 163.

deformerat jättefolk, kan i sin tur jämföras med de orcher, troll och balroger som Noldoralverna kämpar mot. Enligt Day är Balor av särskilt intresse här, då han kan jämföras med Morgoths medhjälpare Sauron. Sauron omnämns inte i berättelsen om Noldoralvernas resa till Midgård, men han spelar en betydande roll i *The Silmarillions* tidigare och senare skeenden. Som den iriska sagan beskriver hade Balor ett enormt och förgiftat öga som måste hållas stängt eftersom dess blick var dödlig. Alla som befann sig inom ögats synfält tillintetgjordes omedelbart.⁹² Vid tiden för Noldoralvernas krig mot Morgoth uppenbarade sig Sauron fortfarande i fysisk form. Först långt senare besegrades han av Númenors människor, varpå hans köttsliga kropp förgjordes. Hans ande flydde följaktligen till Mordor, där han med hjälp av Härskarringen antog en ny livsform och blev Mörkrets Furste. Efter att alverna och människorna allierat sig mot Sauron och lyckats erövra Härskarringen från honom berövades han dock sin fysiska kropp på nytt. Eftersom Härskarringen inte förstördes dog inte Sauron, istället uppenbarade han sig som ett ofantligt, brinnande ögonlockslöst öga.⁹³ Det är mycket möjligt att Tolkien influerades av Balors öga när han skrev berättelsen om hur Sauron förlorade sin fysiska form för sista gången; särskilt med tanke på att det finns så många andra likheter mellan Tolkiens sagor och berättelsen om Tuatha Dé Dananns erövring av Irland. Medan Balors öga hade en förgörande kraft hade Sauron förmågan att med sitt öga se mycket långt. Tolkien kan alltså ha inspirerats av Balors öga för att låta det utvecklas till något nytt.

I den iriska berättelsen skildras Balors slutliga nederlag, då han dödades av Lugh efter att denne slungat en sten mot hans huvud. Fomorerna besegrades således av Tuatha Dé Danann och drevs tillbaka till havets djup. Här kan en parallell dras till när valorna slutligen besegrade Morgoth, varpå han kastades ut i tomheten. Hans fästning Angband förstördes, men också många av de angränsade områdena. Beleriand – landet där bland annat Noldor- och Sindaralverna levde – dränktes i havet. I den keltiska mytologin finns det många exempel på sjunkna städer, och även hela kungariket. Staden Ys är förmodligen det bästa exemplet, som också går under namnet Ker-Ys eller Is. Enligt myten ska staden ha byggts av havsälvor på order av prinsessan Dahut. Eftersom staden var lågt belägen grävdes vallar runt den som skydd mot havets vågor. Nyckeln till dammluckorna bar Dahut i en kedja runt halsen. Det finns olika redogörelser för hur staden slutligen förstördes, men gemensamt för respektive versioner är att dammluckorna öppnades av någon anledning, vilket resulterade i att Ys sänktes i havet. Ett annat exempel är kungariket Lyonesse, som ska ha legat utanför Cornwall i närheten av Scillyöarna, och som dränktes i havet efter att vattennivåerna stigit markant. Lyonesse är också känt som Tristans hemland i Arthurlegenden. Ytterligare exempel utgörs av det walesiska Cantre'r Gwaelod; på engelska även känt som the Lowland Hundred. Riket ska ha legat vid Cardigan Bay, och har tidigare beskrivits som ett walesiskt Atlantis. Enligt mytologin ska också sjunkna städer befinna sig på botten av de irländska sjöarna Inchiquin respektive Lough Gur.⁹⁴ Tolkien var säkerligen väl medveten om dessa platser och kan ha influerats av dem i sitt skrivande. Det har tidigare även konstaterats att han lät sig inspireras av den grekiska myten om Atlantis när han skrev berättelsen om Númenors förfall; den högalviska benämningen för Númenor är just Atlantē.⁹⁵

⁹² Day. *Tolkien's Ring*, 81.

⁹³ Day. *Tolkien: The Illustrated Encyclopædia*, 264.

⁹⁴ Patricia Monaghan. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*. New York: Facts on File, 2004, 494, 300, 448.

⁹⁵ Day. *Tolkien's Ring*, 119.

Berättelsen om Tuatha Dé Danann slutar med gaelernas ankomst till Irland, vilket resulterade i att landet delades upp mellan de båda folken. Gaelerna fick all mark ovan jord medan Danus barn skulle bosätta sig i underjorden. Enligt Day kan Tuatha Dé Dananns tillbakadragande från den dödliga världen jämföras med alvernas slutliga avfärd till Valinor. Vissa alver stannade emellertid kvar i Midgård där de levde i skymundan, exempelvis i den förtrollade skogen Lothlórien och den gömda dalen Rivendell. Detta kan i sin tur liknas vid Aos Sí (eng. the people of the hills), som Tuatha Dé Danann kom att kallas i fortsättningen. De bosatte sig i markens gömda håligheter och lade sig – precis som Tolkiens alver – sällan i människornas ärenden och intressen.⁹⁶

Valinor – de odödligas land – som i *The Silmarillion* ofta går under beteckningen Undying Lands eller Blessed Realm, har också sina särskilda paralleller till den keltiska mytologin. De olika benämningarna anspelar på att de som levde här besatt evigt liv. Detta land utgjordes av den enorma kontinenten Aman, som låg i världens västligaste del. Valinor är emellertid bara ett av de två land som Aman delades in i. I Valinor bodde valorna och maiorna – gudarna och halvgudarna – medan Vanyar-, Teleri- och Noldoralverna bebodde det land som kallades Eldamar. Så småningom kom kontinenten att flyttas till en plats bortom den dödliga världen, och det enda sättet att nå landet var genom att resa med alvernas förtrollade skepp från Grå Hammarna i utkanten av Midgård.⁹⁷ Vi ser exempelvis hur Frodo och Bilbo tillsammans med Gandalf och Midgårds sista alver går ombord på dessa skepp för att resa till Valinor i slutet av *The Return of the King*. Landet framställs som en oerhört vacker plats där frukten och grödorna växer i överflöd. Dess befolkning beskrivs som lyckliga, visa och uppfinningsrika. Städerna byggdes av vackra stenar och metaller och dess stränder låg beströdda med ädelstenar.⁹⁸ Tolkien själv beskriver Valinor som ett slags paradys som gudarna gjort till sitt hem.⁹⁹ Det är inte svårt att se detta lands likheter med de utomvärldsliga platser som återfinns i den keltiska mytologin. De iriska sagorna talar om en plats kallad Tír na nÓg – ungdomens land (eng. land of youth) – som även kallats för Island of the Blessed på engelska och Mag Mell (eng. plain of honey) på gaeliska. Här levde dess invånare ett lyckligt liv; de ägnade sig åt dans och god mat som aldrig tog slut och behövde aldrig oroa sig för döden. Enligt den folkliga tron ska ingången till detta land ligga under den förtrollade irländska sjön Lough Gur. I walesisk tradition finns en liknande plats som kallas Annwn, vilket till svenska kan översättas avgrund. Trots benämningen var det precis som Tír na nÓg en behaglig plats där mat och dryck fanns i överflöd och där dess befolkning varken åldrades eller led på något sätt. De iriska sagorna talar också om en magisk ö vid namn Hy-Brâsil. Ön beskrivs som en fridfull plats långt västerut i havet som endast uppenbarades vart sjunde år.¹⁰⁰

3.2 Walesiska influenser

Precis som avsnitt 3.1 inleds detta avsnitt med en presentation av de sagor som valts ut från *The Silmarillion* respektive *Mabinogion*, som syftar till att bidra med den bakgrundsförståelse som är nödvändig för den efterkommande analysdelen. Jag redovisar först Tolkiens berättelse om romansen mellan Beren och Lúthien, och därefter

⁹⁶ Day. *Tolkien's Ring*, 80.

⁹⁷ Day. *Tolkien: The Illustrated Encyclopædia*, 119-120.

⁹⁸ Day. *Tolkien: The Illustrated Encyclopædia*, 79.

⁹⁹ Tolkien, J. R. R. To Milton Waldman. I *The Letters of J. R. R. Tolkien*, Humphrey Carpenter & Christopher Tolkien (red.), 167-178. London: George Allen & Unwin, 1981, 170.

¹⁰⁰ Monaghan. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*, 449, 20, 371, 252.

redogör jag för den walesiska sagan om hur Culhwch vann Olwens hand. Berättelserna analyseras sedan i relation till varandra för att utröna eventuella likheter.

3.2.1 Beren och Lúthien

Berättelsen om Beren och Lúthien börjar med Barahir, som efter en hård strid med den onde Morgoth tagit till flykten och tillsammans med sina kvarvarande tolv följeslagare slagit läger vid sjön Tarn Aeluin i Dorthonions högland. Morgoth hade följaktligen beordrat sin främsta löjtnant Sauron att finna och förgöra följet. Efter att Gorlim – som ingick i sällskapet – tagits till fånga och torterats av Sauron förrådde han Barahir och avslöjade dennes gömställe. Kort efter anföll Morgoth och hans orcher lägret och utplånade samtliga i Barahirs följe utom en: Barahirs son, Beren, hade tidigare skickats ut av sin far för att spionera på fienden, och befann sig inte på platsen. När de osaliga nyheterna nådde Beren gav han sig av för att hämnas sin fars död. Han lyckades spåra orcherna bakom dådet, och noterade att deras ledare tagit faderns hand som trofé. På handen satt Barahirs ring kvar, som han fått i gåva av alvkungen Finrod efter att ha räddat dennes liv vid Dagor Bragollach. Beren dödade orchernas ledare och flydde ut i vildmarken med ringen i sin ägo.¹⁰¹

I fyra år vandrade Beren omkring i Dorthonion, där han levde av naturen och blev vän med alla sorters djur. Han slutade äta kött och dödade inga levande varelser som inte stod i Morgoths tjänst. Efter att Morgoth satt ett pris på Berens huvud och Sauron sänt ut en armé bestående av varulvar och andra odjur var han dock tvungen att lämna landet. Under flykten kom han till en skogsglänta där han beskådade alvmön Lúthien dansa, och han blev som förtrollad av hennes skönhet. Det var fortfarande vinter, men när Lúthien började sjunga släppte hon våren fri; isarna smälte och blommor trängde upp ur jorden där hon gick. När hon fick syn på Beren blev hon direkt förälskad i honom, och tillsammans vandrade de i skogen fram till dess att sommaren kom.¹⁰²

När nyheten om romansen nådde Lúthiens far, alvkungen Thingol, tvingades Beren inställa sig vid dennes hov. Thingol var mycket upprörd över förälskelsen, och ansåg att Beren som dödlig människa var Lúthien ovärdig. Efter att Thingol dessutom anklagat honom för att vara spion åt Morgoth visade Beren upp sin fars ring som ett motbevis på hans påstådda ringa härkomst. Thingol var däremot inte särskilt imponerad, och bedömde Barahirs gärningar som oväsentliga i Berens intresse att gifta sig med Lúthien. För att få Thingols godkännande i saken måste Beren återta en av de silmariller som Morgoth tidigare stulit. Först när det genomförts skulle Thingol överväga om Beren var värdig Lúthiens hand. Utan att tveka accepterade Beren utmaningen; trots att silmarillerna befann sig i Morgoths fästning Angband, som vaktades av balroger och andra illasinnade varelser.¹⁰³

Beren gav sig av och nådde till slut alvfästningen Nargothrond, där han fick hjälp av kung Finrod och tio av dennes kämpar, och tillsammans vandrade de mot Angband. Under resan besegrade de en grupp orcher och iklädde sig deras rustningar. Finrod lade dessutom en förtrollning över deras ansikten så att de såg ut som orcher. Förklädnaden hindrade däremot inte Sauron från att upptäcka dem, och följet sattes tillfånga i dennes hålor, där de en efter en dödades av Saurons varulvar. När en varulv slutligen gav sig på Beren kastade sig Finrod över besten, och en vild kamp utspelades. Finrod lyckades besegra varulven, men avled själv kort därefter. När ryktena om Berens fångslande nådde Lúthien satte hon av för att rädda honom, men på färden upptäcktes hon av

¹⁰¹ Tolkien. *The Silmarillion*, 189-191.

¹⁰² Tolkien. *The Silmarillion*, 191-194.

¹⁰³ Tolkien. *The Silmarillion*, 194-196.

hunden Huan, som tog henne till sin herre Celegorm. Lúthien togs till fånga av Celegorm, som planerade att genom utpressning få lov att gifta sig med henne. Huan var dock en godhjärtad hund, och efter att ha hört Lúthiens utläggning om Beren och hur hon måste rädda honom hjälpte han henne att fly.¹⁰⁴

Med hundens assistans tog sig Lúthien till Saurons tillhåll. Huan utplånade successivt alla varulvar, däribland Draugluin, som var den främste varulven av dem alla. Till sist besegrade hunden även Sauron själv efter att denne först förvandlat sig till en varulv, sedan till en orm, sedan till ett monster och sedan tillbaka till sin ursprungliga form. Huan lyckades dock inte döda Sauron, som slutligen antog formen av en vampyr och flög sin väg. Beren frigjordes av Lúthien och Huan och tillsammans begravde de Finrod. Beren ville emellertid uppfylla sitt löfte till Thingol, och gav sig på nytt av för att återta silmarillen. Lúthien vägrade skiljas från honom igen och följde således med. Tillsammans reste de under täckmantel till Angband. Beren hade genom Lúthiens trolldom antagit formen av varulven Draugluin, medan Lúthien förklätt sig till vampyrkvinnan Thuringwethil. När de kom fram till Angbands portar fick de syn på Carcharoth; varulven som Morgoth låtit uppföda och gett i uppdrag att döda Huan. Carcharoth kände till Draugluins död, och förstod att de som stod framför honom måste vara förklädda. Innan Carcharoth hann anfälla sjöng Lúthien en förtrollande sång som försatte odjuret – och även Morgoth – i tillfällig sömn. Beren och Lúthien gick obemärkta genom porten och nådde slutligen den tron där Morgoth satt och sov. Från Morgoths krona skar Beren bort en silmarill, men när han dessutom försökte skära bort de resterande två gick hans knivblad av, och en skärva träffade Morgoth i ansiktet så att han vaknade. Beren och Lúthien tog till flykten, men när de kom fram till porten hade Carcharoth vaknat. Varulven attackerade Beren och slukade hans ena hand, som innehöll silmarillen. Silmarillen svedde Carcharoth från insidan, och smärtan den orsakade drev besten till vansinne. Varulven rusade bort och slukade allt som kom i dennes väg.¹⁰⁵

Efter att Huan informerat hela djurriket om Berens situation kom tre jättelika örnar flygandes över Angband. De plockade upp Beren och Lúthien och flög dem tillbaka till Thingols säte. Vid ankomsten välkomnades de av Huan, som tillsammans med Lúthien botade Beren från det gift som trängt in i honom efter att han blivit biten av Carcharoth. När kungen fick reda på allt som hade hänt de båda gick han med på att låta Beren gifta sig med Lúthien. Men rapporterna om Carcharoths tillstånd hade nått kungen, och när Beren hade återhämtat sig gav sig de två ut på jakt, tillsammans med Huan och soldaterna Mablung och Beleg. De följde floden och stötte slutligen på Carcharoth i en dal. Varulven anföll Thingol, men Beren kastade sig framför kungen och blev biten i bröstet, varpå Huan anföll Carcharoth och lyckades besegra honom, men sårades själv så allvarligt att han dog. Beren avled av bettet i bröstet, men innan han dog överlämnade han silmarillen till Thingol, som Mablung skurit ut från varulvens innandöme. Berens löfte till Thingol var nu uppfyllt.¹⁰⁶

När Beren dog kom hans ande till Mandos hallar, där han väntade på att Lúthien skulle komma och ge ett sista farväl innan han lämnade världen för evigt. Lúthien dog av sorg en kort tid senare, och hon sjöng för Mandos – de dödas domare – om sitt tragiska öde. Mandos förbarmade sig över henne och tillkallade Beren. Mandos hade emellertid inte makt nog att förändra deras öde, så han konsulterade Manwë – valornas kung – som i sitt innersta sökte efter Ilúvatars vilja. Ilúvatar – världssalltets skapare – gav Lúthien två val. Antingen skulle hon resa till Valinor, de odödligas rike, och där

¹⁰⁴ Tolkien. *The Silmarillion*, 197-204.

¹⁰⁵ Tolkien. *The Silmarillion*, 204-214.

¹⁰⁶ Tolkien. *The Silmarillion*, 214-215, 217-219.

leva utan sorg. Beren kunde däremot inte följa henne dit, eftersom han var dödlig. Hennes andra val var att med Beren resa tillbaka till Midgård och där visats med honom utan evigt liv. Så småningom skulle döden ta henne än en gång, och då skulle hon tvingas lämna världen för gott. Lúthien övergav Valinor och valde det senare alternativet. Beren och Lúthien återvände således till Midgård, och i samband med hennes val fogades de båda släktena samman.¹⁰⁷

3.2.2 Culhwch och Olwen

Sagan om Culhwch och Olwen inleds med bröllopet mellan kung Cilydd och dennes drottning Goleuddydd. Tillsammans fick de sonen Culhwch, men Goleuddydd dog efter födseln. Kungen gifte om sig, men den nya drottningen och Culhwch kom inte överens. Efter att hon försökt få Culhwch att gifta sig med hennes dotter, varpå han hade vägrat, förbannade hon honom till att aldrig kunna gifta sig med någon annan än Olwen, dotter till jätten Ysbaddaden. Trots att Culhwch aldrig hade beskådat Olwen kände han hur en kärlek för henne tändes i hans hjärta. Culhwch visste att det skulle bli svårt att söka upp Olwen, men eftersom hans kusin var den berömda kung Arthur gav han sig av för att be om dennes assistans.¹⁰⁸

När Culhwch anlände vid Arthurs hov förklarade han sin situation, och eftersom de båda var av samma blod gick Arthur med på att hjälpa honom. Arthur hade emellertid aldrig hört talas om Olwen, och behövde tid att söka upp henne. Kungen sände ut alla sina främsta budbärare, och ett år passerade utan framsteg. Arthur beordrade följaktligen sina riddare Cai, Bedwyr, Cynddylig Gyfarwydd, Gwrhyr Gwalstawd, Gwalchmei samt Menw Tairgwaedd att slå följe med Culhwch och söka efter Olwen. Sällskapet gav sig av och nådde så småningom ett slott, utanför vilket en fåraherde vakade över en fårhjord. Cai och Menw Tairgwaedd frågade herden vem som ägde slottet och fåren, varpå herden svarade att det var jätten Ysbaddadens egendom. Riddarna förklarade sitt uppdrag för herden, och innan han gick gav Culhwch honom en guldring. Herden visade senare upp ringen för sin hustru och menade att Culhwch snart skulle komma på besök. Något senare anlände sällskapet till herdens bostad, och det visade sig att Culhwch och Arthur var släkt med herden och dennes fru, och att jätten hade dödat alla utom en av deras tjugofyra söner. Kvinnan berättade för dem att den flicka de söker ibland kommer och tvättar sitt hår i närheten, och sände bud på henne.¹⁰⁹

När Olwen anlände undgick ingen hennes skönhet. Var hon än gick sprang fyra vita klöverblommor fram under hennes fotsteg, och det var därför hon kallades Olwen, som betyder det vita spåret. Culhwch tillkännagav sin kärlek för henne, varpå hon förklarade att hon inte kunde gifta sig med honom, då hennes far inte skulle godkänna det. Culhwch begav sig då till jättens slott för att övertala honom att gifta bort Olwen. När Ysbaddaden fick höra Culhwchs vilja kastade han ett förgiftat spjut mot honom, men Bedwyr fångade det i luften och kastade tillbaka det mot jätten, vars knä genomborrades av spjutet. Ysbaddaden slungade iväg ett nytt spjut, men ännu en gång greps det i flykten, denna gång av Menw Tairgwaedd, som kastade det mot jätten och träffade honom mitt i bröstet. Fylld av vrede slungade jätten iväg ett tredje spjut, men denna gång var det Culhwch som greppade det ur luften. Med all sin kraft kastade Culhwch spjutet mot Ysbaddaden, som penetrerade dennes öga och gjorde honom blind.¹¹⁰

¹⁰⁷ Tolkien. *The Silmarillion*, 220-221.

¹⁰⁸ Harald Heyman. *Mabinogion: fornwaleska sagor*. Stockholm: Ljus förlag, 1906, 75-77.

¹⁰⁹ Heyman. *Mabinogion: fornwaleska sagor*, 80, 83-86.

¹¹⁰ Heyman. *Mabinogion: fornwaleska sagor*, 86-88.

Jätten var nu villig att förhandla med Culhwch, och gav honom en rad uppgifter att utföra om han ville vinna Olwens hand. Culhwch skulle bland annat leverera en rad magiska föremål till jätten, såsom ett magiskt horn som håller den dryck som dess bärare önskar och en mjölkflaska i vilken mjölken aldrig surnar. Han skulle även leverera en rad sällsynta ingredienser till bröllopsmaten, en självspelande harpa och andra svåråtkomliga föremål. För att lyckas med detta måste Culhwch konsultera andra inflytelserika män, men också djur och gudar. Ysbaddaden gav honom också uppdraget att fälla de mäktiga vildsvinen Twrch Trwyth och Ysgithyrwyn.¹¹¹

Culhwch gav sig av, och resten av berättelsen återger hur han med hjälp av Arthur och dennes riddare utför de uppdrag som jätten erlagt honom. Berättelsen når sin höjdpunkt i jakten på de två vildsvinen. Efter att Arthurs hund Cavall hjälpt Culhwch att döda Ysgithyrwyn inleddes sökandet efter Twrch Trwyth och dennes sju svin. Då Menw Tairgwaedd förvandlat sig till en fågel lyckades han lokalisera vildsvinet, men blev förgiftad av dess saliv, och mådde efter händelsen alltid illa. Arthur samlade ihop en armé och vilda strider utkämpades, i vilken en rad hundar också deltog, däribland Cavall. När Arthurs mannar frågade honom om svinets bakgrund svarade Arthur att Twrch Trwyth och dennes följeslagare tidigare varit människor som på grund av deras onda handlingar förvandlats till svin. Arthur och hans soldater lyckades inte besegra dem, varpå Bedwyr förvandlade sig till en fågel och flög för att förhandla med svinen. Detta misslyckades dock, och Twrch Trwyth satte av mot Arthurs land för att förgöra allt som fanns där. Arthur följde efter och lyckades efter många slag döda alla svin utom deras ledare. Följet jagade Twrch Trwyth till havet, där han simmade bort, och ingen såg honom någonsin mer.¹¹²

Culhwch slutförde med Arthurs hjälp alla övriga uppgifter, men de hade orsakat mycket lidande och många mäns förfall. Således satte sällskapet kurs mot Ysbaddadens slott för att hämnas. När de nådde jättens hov skar de av honom ansiktet, och den tidigare nämnda herdens enda kvarvarande son högg av honom huvudet och satte det på en påle utanför slottet. Samma dag hölls det bröllop för Culhwch och Olwen, och de levde lyckliga i alla sina dagar.¹¹³

3.2.3 Analys

Berättelserna om Beren och Lúthien respektive Culhwch och Olwen är förmodligen de två sagor som delar flest likheter med varandra ur Tolkiens fiktiva mytologi och den keltiska mytologin. Enligt Shippey är sagan om Beren och Lúthien den som Tolkien värderade högst av alla sina berättelser. Det var nämligen Tolkiens fru som ursprungligen inspirerade honom till att skriva den. Tolkien skrev dikten om Beren och Lúthien 1925, och även om han omarbetade den under hela sitt liv förändrade han aldrig dess grundläggande kännetecken. Tolkiens (och även hans frus) passion för just denna berättelse förstärks av det faktum att inskriptionerna på deras gravstenar endast lyder Beren respektive Lúthien.¹¹⁴ Även om det var Tolkiens fru som sådde fröet till det som skulle bli *Of Beren and Lúthien* går det inte att bortse från sagans likheter med den walesiska berättelsen om Culhwch och Olwen. Inledningsvis delar de båda sagorna i princip samma huvudtema. Respektive berättelser skildrar hur manliga hjältefigurer villigt går med på att utföra skenbart omöjliga uppgifter i syfte att kunna gifta sig med de kvinnor som de förälskat sig i. Efter ytterligare analys av de två sagorna uppenbarar

¹¹¹ Heyman. *Mabinogion: fornwaleska sagor*, 89-94.

¹¹² Heyman. *Mabinogion: fornwaleska sagor*, 95-105.

¹¹³ Heyman. *Mabinogion: fornwaleska sagor*, 105-106.

¹¹⁴ Shippey. *The Road to Middle-earth*, 192.

sig mer detaljerade likheter. Under sina eskapader får de båda assistans av mäktiga kungar samt deras krigare; Beren får hjälp av alvkungen Finrod och Culhwch får hjälp av den legendariske kung Arthur. Till dessa kungligheter har både Beren och Culhwch en speciell koppling; Finrod var god vän med Berens far, Barahir, medan Arthur var Culhwchs kusin. I båda berättelser utgör också ringar en viss betydelse; Beren visar upp Barahirs ring för kung Thingol i syfte att påvisa sin identitet medan Culhwch ger fåraherden en guldring. Motivet bakom Culhwchs gåva till herden förklaras däremot inte så tydligt i den walesiska berättelsen, men det kan mycket väl vara något som Tolkien inspirerades av och vidareutvecklade.

I Tolkiens saga skildras hur Beren först misslyckas med att leverera silmarillen till kung Thingol efter att varulven Carcharoth slukat den hand som han höll den i. Detta är även i sig ytterligare en parallell till när Tuatha Dé Dananns kung Nuadu förlorade sin ena hand under första slaget vid Moytura. Silmarillen som Carcharoth svalde brände honom dock från insidan, eftersom den innehöll världens ljus, vilket drev odjuret till vansinne. Carcharoth satte av och orsakade förödelse vart han än kom, vilket resulterade i att Thingol och Beren tillsammans med två andra soldater gav sig ut på jakt i syfte att döda honom. Denna jakt kan jämföras med jakten på vildsvinen Twrch Trwyth respektive Ysgithyrwyn som beskrivs i den walesiska sagan; något som Shippey tidigare kommenterat i korthet.¹¹⁵ Båda sagor skildrar hur hjältarna assisteras av hundar i respektive jakt. Efter att Beren skadats av Carcharoth är det Huan som slutligen dödar varulven, och i den walesiska sagan är det Arthurs hund Cavall som dödar svinet Ysgithyrwyn. Cavall deltar även i den fortsatta jakten på Twrch Trwyth, och Huan hjälper Beren vid andra tillfällen i sagan. Day har dessutom poängterat kopplingen mellan hunden Huans ursprungliga ägare, valan Oromë, och den walesiska guden Arawn. Både Oromë och Arawn tillskrivs tilläggsnamnet the Huntsman, men på alvspråket sindarin är Oromë mer känd som Araw. Förutom de titulära likheterna äger de båda också varsin odödlig jättehäst samt en mängd övernaturliga hundar.¹¹⁶

Carcharoth och Twrch Trwyth delar också vissa mindre likheter. I respektive sagor beskrivs det hur odjuret anfaller land efter land och utplånar allt som står i dess väg. Både Carcharoth och Twrch Trwyth ger intryck av att vara nära på onaturligt starka och nästan oövervinnerliga. Detta argument förstärks av att Culhwch och Arthur inte lyckas döda Twrch Trwyth; istället jagas vildsvinet ut i havet. Ytterligare en likhet bestarna emellan utgörs av att båda uppenbarligen är giftiga på något sätt, även om det aldrig uttrycks explicit i någon av berättelserna. Efter att Beren förlorat sin hand till Carcharoth beskrivs hans sår som dödligt förgiftat, men Lúthien lyckas tillsammans med Huan rädda honom tack vare sin läkekonst. Att Twrch Trwyth skulle vara giftig legitimeras av den händelse då Menw Tairgwaedd kom i kontakt med vildsvinets saliv, och efter det var ständigt illamående.

Beren faller vid första anblick för Lúthiens skönhet, och Culhwchs kärlek för Olwen inleddes till och med innan han träffade henne i verkligheten. Likheterna mellan Lúthien och Olwen samt deras respektive relationer till Beren och Culhwch är slående. Day har tidigare diskuterat en del av Tolkiens kvinnliga alver i relation till vad han kallar ladies in white ur keltisk mytologi, såsom Arthurlegendens Viviane – också kallad Lady of the Lake – och Morgan le Fay. I Tolkiens universum motsvaras dessa framför allt av Galadriel – vars namn till engelska kan översättas lady of light, och som ofta går under smeknamnet White Lady – och valan Varda, som också kallades Queen of the Stars. Day lyfter även fram Olwen som en av dessa ljusutstrålande gestalter, och jämför henne med Lúthien, men också med Arwen. Däremot saknar Days jämförelse

¹¹⁵ Shippey. *The Road to Middle-earth*, 193.

¹¹⁶ Day. *Tolkien's Ring*, 82.

detaljer; han drar snarare likheter mellan Lúthien och Arwen än mellan Lúthien och Olwen.¹¹⁷ Faktum är att Lúthien och Olwen delar många karaktärsdrag. Lúthien framställs som en obeskrivligt vacker ung kvinna, och eftersom hon var alv var hon förärad evigt liv. Vid flera tillfällen i sagan beskrivs det hur blommor springer fram ur jorden där Lúthien sätter ner sina fötter; som om hon släppte våren fri. Hennes alviska namn kan dessutom till svenska översättas just blomning.¹¹⁸ Denna beskrivning passar in precis lika bra på Olwen, vars namn betyder det vita spåret, på grund av de vita blommor som växte vart hon än gick. I sagan står det emellertid inte uttryckligen att Olwen är odödlig, men det har tidigare diskuterats huruvida hennes ursprung kan härledas till en tidigare walesisk gudinna.¹¹⁹ Detta kan jämföras med Lúthiens ursprung, då hennes mor, Melian, var en maia. Maiorna var ursprungligen valornas tjänare, och kan liknas vid halvgudar. Det råder alltså inget tvivel om att Lúthien och Olwen skiljer sig från Beren och Culhwch i detta avseende; de framställs som om de vore någonting som egentligen inte hör hemma i de dödligas värld.

I sagan om Beren och Lúthien förekommer hamnskifteskonsten vid flera tidpunkter; den övernaturliga förmågan att kunna förvandla sig till ett djur eller anta någon annan form. Detta är också ett mycket återkommande fenomen i den keltiska mytologin, där det ofta förknippas med druidernas förmåga att förvandla sitt yttre utan att gå miste om sin ursprungliga natur.¹²⁰ Det första inslaget av hamnskifte i Tolkiens berättelse är då kung Finrod lade en förtrollning över sig själv och resten av sällskapet så att de såg ut som orcher. Vidare beskrivs det hur Sauron bland annat antar formen av en varulv efter att Huan besegrat Draugluin, och under den slutliga resan till Angband förvandlar Lúthien sig till vampyrkvinnan Thuringwethil och Beren till varulven Draugluin. I den keltiska sagan framgår det att vildsvinet Twrch Trwyth samt dennes sju kompanjoner ursprungligen var människor som på grund av sina onda gärningar förvandlades till svin. Vid andra tillfällen förvandlar sig två av Arthurs soldater till fåglar; Menw Tairgwaedd gör det under sökandet efter Twrch Trwyth och Bedwyr gör det innan han flyger för att förhandla med svinen.

Sagan om Beren och Lúthien är emellertid inte unik för dessa inslag. Flera andra berättelser som ingår i *The Silmarillion* – och även andra böcker – skildrar hur olika karaktärer byter form. Den del av *The Silmarillion* som har titeln *Ainulindalë* – Tolkiens skapelseberättelse – beskriver hur valorna kunde iklä sig vilken skepnad de ville. De antog den form som Ilúvatar föreställt sig i sitt huvud, men de kunde i princip välja själva. Vissa antog formen som män och andra som kvinnor.¹²¹ I *Valaquenta* beskrivs det också hur Gandalf, som här går under namnet Olórin – ett av hans många alias – spenderade mycket tid i Lothlórien, eftersom han älskade alverna. Däremot gick han bland dem osedd, eller i formen som en av dem.¹²² Detta utlåtande föreslår att Gandalf var en hamnskiftare, men Tolkien utvecklar aldrig detta ytterligare. Det faktum att Gandalf aldrig byter skepnad vid något annat tillfälle talar alltså för att hans hamnskiftesförmåga var något begränsad, men eftersom han var en maia finns det samtidigt anledning att påstå att han kunde anta andra former; åtminstone alvform. I *The Silmarillions* avslutande del – *Of the Voyage of Eärendil* – skildras också hur alvmön Elwing vid flera tillfällen förvandlar sig till en vit fågel och flyger för att möta upp

¹¹⁷ Day. *Tolkien's Ring*, 82.

¹¹⁸ Ruth S. Noel. *The Languages of Tolkien's Middle-earth*. Boston: Houghton Mifflin, 1974, 166.

¹¹⁹ Monaghan. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*, 369.

¹²⁰ Monaghan. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*, 417.

¹²¹ Tolkien. *The Silmarillion*, 11.

¹²² Tolkien. *The Silmarillion*, 22.

Eärendil från dennes resor.¹²³ I *The Hobbit* återfinns också Beorn, som beskrivs som en enorm bärsärk som kunde förvandla sig till en björn.¹²⁴

Många andra walesiska sagor talar också om hamnskiftare. Ceridwen, som omnämns i *Llyfr Taliesin* (eng. *The Book of Taliesin*), är ett exempel. Hon levde på en ö i mitten av sjön Llyn Tegid i norra Wales med sin make Tegid Voel, med vilken hon fick en son. Sonen var hemskt ful, varpå hon bestämde sig för att uppfostra honom till siare. Hon började brygga en trolldryck som skulle ge sonen magiska krafter, men en pojke vid namn Gwion råkade av misstag smaka på brygden, vilket resulterade i att han absorberade all dess kraft. Ceridwen blev vred på pojken och satte efter honom, varpå Gwion förvandlade sig till en hare. Ceridwen förvandlade sig då till en hund och fortsatte jaga honom. Efter att pojken förvandlat sig till både en fisk och en fågel, och Ceridwen till en utter och en örn, förvandlade sig Gwion slutligen till ett vetekorn. Ceridwen antog då formen av en höna och åt upp kornet. Ett annat walesiskt exempel rör barden Gwydion, som förvandlade en blombukett till en brud som hans fosterson Lleu Llaw Gyffes fick gifta sig med. Men äktenskapet var bräckligt, och till slut blev Lleu Llaw Gyffes mördad av sin fru. Efter att hon utdelat det dödande slaget antog han formen av en örn, och flög iväg. Hans fru blev i sin tur förvandlad till en uggle som bestraffning. Enligt uppgift ska även trollkarlen Merlin ha kunnat byta skepnad.¹²⁵

Det finns också gott om iriska sagor i vilka hamnskifte förekommer. En berättelse handlar om hjältinnan Ailna, som efter att hennes man Mergah mördats av Fionns krigare ger sig iväg för att hämnas hans död. Sagan skildrar hur hon efter att ha lokaliserat de skyldiga förvandlar sig till ett rådjur och lockar ut krigarna i skogen, där hon sedan omringar dem i en dimma så att de inte kunde hitta hem igen. En annan berättelse redogör för hur Cian – som i vissa texter beskrivs som Dian Cechts son, vilket skulle innebära att han var en av Tuatha Dé Danann – förvandlar sig till en gris efter att ha attackerats av sina bröder. Cian försökte i och med förvandlingen undvika överfallet, men bröderna såg igenom hans plan, varpå de förvandlade sig till hundar och dödade honom.¹²⁶ I *Táin Bó Cúailnge* (eng. *The Cattle Raid of Cooley*), som till stor del handlar om Lughs son, Cú Chulainn, skildras ett möte mellan honom och Mórrígan. Inför ett slag uppenbarar hon sig för honom som en vacker ung kvinna, och erbjuder rådgivning inför den kommande striden. Men Cú Chulainn nekar hennes hjälp, varpå hon beordrar krigaren Lóch mac Mofemis att döda honom. Under kampen anfaller Mórrígan själv Cú Chulainn i olika former; först som en galen kviga, vidare som en ål och sist som en varg. Cú Chulainn besegrar dock Mórrígan i alla hennes former; han bryter benet på kvigan, trampar sönder ålen och sliter ut vargens öga. Därefter dödar han Lóch mac Mofemis.¹²⁷ Sagorna beskriver också hur Mórrígan vid flera tillfällen förvandlar sig till en hagga och en fasansfull kråka, och ibland till ett rådjur. Hennes syster, Badb Catha, kunde i sin tur anta formen av en svartkråka.¹²⁸ Vissa texter berättar om vargar som förvandlar sig till människor, exempelvis *Leabbar Breathnach*, som skildrar hur människor härstammande från just vargar fortfarande kunde träda in i varghamn i syfte att ge sig på deras fienders boskap. Vidare ska den iriska havsguden Manannán mac Lir ha varit en mästare inom hamnskifteskonsten; en förmåga som även hans son, Mongán, ärvde.¹²⁹

¹²³ Tolkien. *The Silmarillion*, 300.

¹²⁴ Day. *Tolkien: The Illustrated Encyclopædia*, 238.

¹²⁵ Monaghan. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*, 83-84, 308, 291, 325.

¹²⁶ Monaghan. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*, 10, 89.

¹²⁷ Clarke. *Essential Celtic Mythology*, 58-59.

¹²⁸ Green. *The Gods of the Celts*, 192, 173, 99.

¹²⁹ Monaghan. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*, 474, 311, 335.

4 Avslutning

Under arbetet med denna studie har jag kommit i kontakt med forskning som behandlar Tolkiens många inspirationskällor, och jag vill förtydliga att de är av olika härkomst, karaktär och form. I Tolkiens sagovärld återfinns inslag från alla möjliga tänkbara västerländska föreställningsvärldar – såsom fornnordisk, finsk, grekisk, romersk, anglosaxisk, tysk och frankisk mytologi – men även från bibliska och orientaliska berättelser. Bakom Tolkiens sagor gömmer sig ett myller av mytologiska och litterära traditioner, och det går alltså att argumentera för att flera av dessa utgjort betydande influenser för honom. I denna uppsats är det dock keltisk mytologi som stått i fokus, och i detta kapitel – som utgör studiens avslutande del – presenteras den slutsats jag kommit fram till.

4.1 Slutsats

Jag har svårt att se hur Tolkien inte kunde låta sig inspireras av sagan om Culhwch och Olwen – och av walesisk mytologi över huvud taget – när han skrev sagan om Beren och Lúthien; och även andra berättelser i *The Silmarillion*. De likheter som analyseras i denna studie är enligt mig för många och för slående för att tesen ska kunna ogiltigförklaras. Den keltiska mytologin utgör emellertid endast en droppe vatten i en det hav som är Tolkiens inspirationskällor, men den är likväl en bidragande influens; även om Tolkien inte uppskattade den. De sagor som undersökningen utgått från delar till att börja med ungefär samma huvudtema, men det kan inte konstateras att de är likadana; det vore orimligt att påstå att Tolkien försökt återskapa myten om exempelvis Culhwch och Olwen i sin berättelse om Beren och Lúthien. Däremot innehåller hans sagor flera inslag som kan härledas till den walesiska och iriska mytologin. I mina analyser har jag bland annat lyft fram likheterna mellan Noldoralverna – och Tolkiens alver i allmänhet – och Tuatha Dé Danann, men det är svårt att ge fler konkreta exempel, eftersom likheterna ofta är fragmentariska. Många av de kopplingar jag gör mellan Tolkiens sagor och den keltiska mytologin är alltså snarare litterära troper än direkta paralleller, exempelvis skeppsbränningen, hamnskiftet, de dränkta städerna och Valinors likheter med de keltiska utomvärldsliga platserna. Det finns alltså spår av keltiska influenser i de sagor som ingår i *The Silmarillion*; även om de inte alltid uppträder som självklara. För att kunna dra denna slutsats krävs det att dessa influenser analyseras och tolkas, vilket jag anser att jag genomfört i denna studie.

I avsnitt 2.3.2 presenterade jag Hermeréns olika krav som vid dess tillfredsställande talar för att en influens har ägt rum. För att återknyta till denna teori har jag använt Hermeréns kriterier i syfte att påvisa Tolkiens keltiska influenser. Nedan presenteras återigen Hermeréns modell:

- I. Y bär i avseende A mer likhet med X än vad det gör med något annat tidigare verk av den person som skapade Y
- II. Y bär i avseende A mer likhet med X än vad X gör med något annat tidigare verk av den person som skapade Y
- III. X bär i avseende A mer likhet med Y än vad X gör med något annat tidigare verk av den person som skapade Y

Påståendet om att en influens har ägt rum legitimeras alltså av att ovan nämnda krav uppfylls. Om något – eller flera – krav däremot inte uppfylls talar det tvärtom för att en

influens inte har ägt rum. Om Y motsvarar *The Silmarillion*, A motsvarar de likheter jag diskuterar i mina analyser och X motsvarar irisk respektive keltisk mytologi kan denna modell användas för att legitimera påståendet om att Tolkien influerats av keltisk mytologi. Jag vill således konstatera att Tolkien influerades av keltisk mytologi när han skrev *The Silmarillion*.

4.2 Sammanfattning

Denna uppsats problemformulering behandlar i vilken utsträckning spår av keltisk mytologi återfinns i J. R. R. Tolkiens mytologiska verk *The Silmarillion*. Genom narrativ- respektive komparativ analys – och utifrån Hermeréns influensteori – analyseras Tolkiens berättelser i relation till sagor från den keltiska mytologin i syfte att lyfta fram likheter. Särskild fokus har legat på Tolkiens sagor *Of the Flight of the Noldor* samt *Of Beren and Lúthien*, som ingår i *The Silmarillion*, och som jämförs med *The Coming of Lugh*, som ingår i iriska *Lebor Gabála Érenn*, samt *Culhwch and Olwen*, som återfinns i walesiska *Mabinogion*. I resultat- och analysdelen lyfts även tidigare forskning fram, då jag ansåg det relevant att framhålla dessa forskares synpunkter på de berättelser som analyseras. Undersökningen visade att det finns en uppsjö av likheter mellan Tolkiens mytologiska verk och sagor från den keltiska mytologin. Huruvida dessa likheter vidare kan betecknas som influenser legitimeras av att Hermeréns influenskriterier uppfylldes. Således fastslår jag i denna studie att Tolkien influerades av keltisk mytologi när han skrev *The Silmarillion*.

5 Referenser

Nedan redovisas de referenser som använts för studien. Avsnitt 5.1 avser tryckt litteratur i form av böcker, medan avsnitt 5.2 avser vetenskapliga artiklar. Det sista avsnittet avser digitala källor som hämtats från internet.

5.1 Tryckta källor

Burns, Marjorie. *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*. Toronto: University of Toronto Press, 2005.

Carpenter, Humphrey. *J. R. R. Tolkien: en biografi* [J. R. R. Tolkien: A Biography]. Stockholm: Norstedts Förlag, 2002.

Clarke, Lindsay. *Essential Celtic Mythology*. London: Thorsons, 1997.

Day, David. *Tolkien's Ring*. London: Pavilion Books Limited, 2001.

Day, David. *Tolkien: The Illustrated Encyclopædia*. New York: Simon & Schuster, 1991.

Green, Miranda. *The Gods of the Celts*. 3 uppl. Stroud, Gloucestershire: The History Press, 2011.

Görman, Marianne. *Nordiskt och keltiskt: sydsandinavisk religion under yngre bronsålder och keltisk järnålder*. Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, 1987.

Hellspong, Lennart. *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur, 2001.

Hermerén, Göran. *Influence in Art and Literature*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1975.

Heyman, Harald. *Mabinogion: fornwaleska sagor*. Stockholm: Ljus förlag, 1906.

Monaghan, Patricia. *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*. New York: Facts on File, 2004.

Noel, Ruth S. *The Languages of Tolkien's Middle-earth*. Boston: Houghton Mifflin, 1974.

Robertson, Alexa. Narrativanalys. I *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), 219-262. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2012.

Ross, Anne. *Keltiska sagor och myter: från druiderna till kung Arthur* [Druids, Gods & Heroes from Celtic Mythology]. 2 uppl. Stockholm: Natur och Kultur, 1996.

Ross, Anne. *Pagan Celtic Britain: Studies in Iconography and Tradition*. Chicago, Illinois: Academy Chicago Publishers, 1967.

Shippey, Tom. *The Road to Middle-earth*. London: George Allen & Unwin, 1982.

Tolkien, J. R. R. *The Silmarillion*. London: George Allen & Unwin, 1977.

Tolkien, J. R. R. To Milton Waldman. I *The Letters of J. R. R. Tolkien*, Humphrey Carpenter & Christopher Tolkien (red.), 167-178. London: George Allen & Unwin, 1981.

Tolkien, J. R. R. To Stanley Ulwin. I *The Letters of J. R. R. Tolkien*, Humphrey Carpenter & Christopher Tolkien (red.), 32-33. London: George Allen & Unwin, 1981.

5.2 Vetenskapliga artiklar

Fimi, Dimitra. "Mad" Elves and "Elusive Beauty": Some Celtic Strands of Tolkien's Mythology [1]. *Folklore* 117 no. 2 (2006): 156-170.

5.3 Elektroniska källor

10MostToday. 10 best selling books of all time. <http://10mosttoday.com/10-best-selling-books-of-all-times> [Hämtad 2014-04-28]

Nationalencyklopedin. Göran Hermerén. <http://www.ne.se/goran-hermeren> [Hämtad 2014-05-19]

Power, Ed. Sorry, J. R. R. Tolkien is not the father of fantasy. *The Boston Globe*. 2013-12-2013. <http://www.bostonglobe.com/ideas/2013/12/22/sorry-tolkien-not-father-fantasy/pljM6NOC54JmFaqY8bzNSI/story.html> [Hämtad 2014-04-28]

Projekt Runeberg. Svenskt författarlexikon 1900-1940 A-Ö. <http://runeberg.org/sfl/1/0318.html> [Hämtad 2014-05-22]

Retorikförlaget. Lennart Hellspong – presentation. <http://www.retorikforlaget.se/forfattere/lennart-hellspong-praesentation> [Hämtad 2014-05-19]

Stockholms universitet. Alexa Robertson. <http://www.ims.su.se/forskning/forskningsomraden/journalistik-medier-och-kommunikation/alexa-robertson-1.85205> [Hämtad 2014-05-19]

Tolkien Gateway. Celebrimbor. <http://tolkiengateway.net/wiki/Celebrimbor> [Hämtad 2014-05-26]

United Agents. Lindsay Clarke. <http://www.unitedagents.co.uk/lindsay-clarke> [Hämtad 2014-05-22]

Wagner, Vit. Tolkien proves he's still the king. *The Star*. 2007-04-16. http://www.thestar.com/entertainment/2007/04/16/tolkien_proves_hes_still_the_king.html [Hämtad 2014-04-28]

